

SOUHRNNÁ VÝZKUMNÁ ZPRÁVA

Komunitní zahrady

PROČ A KDE ZAKLÁDAT NOVÉ
ZAHRADY VE MĚSTECH?

SOUHRNNÁ VÝZKUMNÁ ZPRÁVA

Komunitní zahrady

PROČ A KDE ZAKLÁDAT NOVÉ
ZAHRADY VE MĚSTECH?

Jan Macháč, Lenka Dubová, Marek Hekrlé a kol.

Vydala

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (UJEP) ve spolupráci s KOKOZA, o. p. s.

Zpracoval

Institut pro ekonomickou a ekologickou politiku (IEEP) Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
KOKOZA, o. p. s.

Za podpory

T A
Č R

Tato Souhrnná výzkumná zpráva byla vytvořena se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci programu Éta, 5. VS v rámci projektu TL05000718 Zvýšením potravinové soběstačnosti k odolnosti společnosti vůči dopadům krize.

Hlavní řešitel projektu

Ing. Jan Macháč, Ph.D. (machac@ieep.cz)

Publikace je k dispozici ke stažení v digitální podobě ve formátu PDF na:
www.ieep.cz v sekci Publikace a produkty.

ISBN 978-80-7561-429-2

Doplňující materiály (např. dotazníky) jsou k dispozici na vyžádání u autorů.

Kolektiv autorů

Jan Macháč (UJEP)

Lenka Dubová (UJEP)

Marek Hekrle (UJEP)

Jan Vávra (UJEP)

Anna Černá (KOKOZA)

Petr Meyer (UJEP)

Radka Pokorná (KOKOZA)

Grafická úprava a sazba

Martin Čtverák

Recenzenti

Ing. Jana Kučerová

(Městská část Praha 22 , Odbor životního prostředí)

Mgr. Barbora Duží, Ph.D.

(Ústav geoniky AV ČR, v. v. i., oddělení environmentální geografie)

Vzor citace

Macháč, J.; Dubová, L.; Hekrle, M.; Vávra, J.; Černá, A.; Meyer, P. a Pokorná, R. (2023). *Komunitní zahrady: Proč a kde zakládat nové zahrady ve městech?* Souhrnná výzkumná zpráva. Ústí nad Labem: Institut pro ekonomikou a ekologickou politiku. 64 stran

Poděkování

Děkujeme všem, kteří nám umožnili získat cenné informace o současném stavu městského zahrádkaření v Česku. Tato Souhrnná výzkumná zpráva by nemohla vzniknout, kdybychom neměli možnost oslovit a navštívit komunitní zahrady a jejich koordinátory, intenzivně řešit produkci, radosti i strasti samotných pěstitelů, setkávat se s občany v okolí komunitních zahrad, spolupracovat se zástupci řady českých měst a českými i zahraničními výzkumníky. Děkujeme zejména všem těmto lidem za čas s námi strávený pokládáním velkého množství otázek při rozhovorech nebo jejich vyplňováním v dotaznících, za poskytnutí veškerých informací a sdílení vlastních zkušeností, které byly pro naše výstupy zásadní. V neposlední řadě patří dík všem členům řešitelského týmu, který se na publikaci podílel. Souhrnná výzkumná zpráva by také nemohla vzniknout bez finanční podpory Technologické agentury České republiky v rámci Programu Éta.

Obsah

Stručné shrnutí	9
Úvod	13
1. Městské zahrádkaření včera a dnes	15
2. Použité metody a data	19
3. Výsledky realizovaných výzkumů	31
Závěry a doporučení	54
Literatura	58
Přílohy	60

Stručné shrnutí

Zahrádkaření ve městech má v Česku dlouhodobou tradici. Dříve platilo: Co Čech, to zahrádkář. V průběhu posledních několika desetiletí prochází tato oblast určitými změnami. Po částečném útlumu v 90. letech 20. století dochází v poslední dekádě k nárůstu popularity zahrádkaření, a to i prostřednictvím komunitních zahrad (KZ), které se staly zejména ve velkých městech fenoménem.

Cílem projektu *Zvýšením potravinové soběstačnosti k odolnosti společnosti vůči dopadům krize* bylo určení potenciálu snižování negativních dopadů krizí pomocí zřízení KZ s rozšířenou produkční funkcí na městských pozemcích s předpokladem zvýšení potravinové soběstačnosti obyvatel, a tím snížení výdajů domácností. Současně se projekt zabíral motivacemi členů stávajících KZ a jejich koordinátorů. Zkoumal míru jejich zapojení, aktivity realizované na KZ, produkční funkci a vliv pandemie COVID-19 na fungování KZ. Významnou úlohu v celém procesu mají města. V rámci rozhovorů se zástupci měst byly mimo jiné identifikovány překážky pro uplatnění konceptu městem zřízených KZ s rozšířenou produkční funkcí a dále byl ověřován potenciál uplatnění tohoto konceptu v praxi. Byla tak zkoumána nabídka vhodných pozemků pro založení KZ a KZ s rozšířenou produkční funkcí ze strany měst i poptávka po obou typech zahrad ze strany obyvatel.

V rámci řešení projektu bylo provedeno několik kvalitativních a kvantitativních šetření. Na základě jejich vyhodnocení odpovídá Souhrnná výzkumná zpráva na níže stanovené výzkumné otázky, a naplňuje tím cíl projektu.

Jaké jsou motivace lidí stát se členy komunitních zahrad?

✚ Z šetření mezi 157 členy ze 44 různých KZ vyplývá, že mezi tři nejvýznamnější motivace být členem patří: radost ze zahrádkaření; předání dovedností a znalostí dětem o pěstování a o tom, kde se berou potraviny a jak je vypěstovat; společenská interakce.

✚ Více než 60 % oslovených členů využívá na zahradě možnost kompostování bioodpadu.

✚ Potvrzují se výsledky z předchozích šetření o tom, že pěstování je členy považováno spíše za prostředek než samotný cíl jejich činnosti.

Jaké plodiny a v jakém množství se na zahradě vypěstují?

✚ Produkce plodin byla v letech 2021 a 2022 mezi vybranými pěstiteli sledována pomocí pěstebních deníků.

✚ V roce 2021 bylo zaznamenáno pěstování více než 70 druhů potravin všech kategorií: plodové, košťálové, kořenové a listové zeleniny, cibulovin, luskovin, ale i koření, léčivek a v menší míře také ovoce.

✚ Nejčastějšími druhy zeleniny byly rajčata a ředkvičky. Mezi běžně pěstované plodiny patří také jahody, mrkev, hlávkový salát, špenát, hrášek, pažitka či bazalka.

✚ Velikost záhonů byla v průměru 3 m². Na takto malých plochách byla průměrná hmotnost výpěstků 12,5 kg za sezónu. Průměrná úrodnost tedy byla 4,1 kg/m², ale i ta byla spolu s velikostí záhonů a množstvím produkce značně variabilní.

✚ Výsledky z roku 2022 se příliš neliší: pěstovalo se přes 75 druhů potravin s velmi podobnou druhovou skladbou. Úroda na jednom záhonu se pohybovala v rozpětí 1,4–73 kg. Průměrně pak 17,2 kg s úrodností 3,8 kg/m².

✚ Výsledky z obou let sběru dat dokládají vysokou a stabilní produkci, navíc v podstatě v bio kvalitě. V obou letech sběru byl zaznamenán pouze jeden pěstitel, který používal i chemické prostředky proti škůdcům. Nikdo z pěstitelů nepoužíval umělá hnojiva.

Jaká je úloha koordinátorů a co je k této činnosti motivuje?

- ✦ Role koordinátorů je pro fungování zahrad neoprádatelná. Od práce koordinátorů se odvíjí nejen samotný rozvoj zahrady, ale i související komunity zahrádkářů, což se projevuje i v hodnocení fungování zahrady a v její dlouhodobé udržitelnosti.
- ✦ Většina koordinátorů je motivována vnitřními faktory, jakými jsou pozitivní vztah a dlouhodobý zájem o pěstování či environmentální důvody.
- ✦ Pro bezproblémový chod zahrady je výhodné, aby se jejímu koordinování věnovala osoba, která v blízkosti zahrady bydlí, případně taková osoba koordinátora v činnosti podporovala.
- ✦ Dalším faktorem, který pozitivně ovlivňuje chuť koordinátorů v činnosti pokračovat, se jeví skutečnost, že se koordinování zahrady věnuje více osob v týmu.
- ✦ V případě většího zapojení pěstitelů do komunitního života a každodenní činnosti na zahradě jsou koordinátoři se svojí rolí více spokojeni a hodnotí fungování zahrady kladněji, což se projevuje i jejich vnitřní motivací ve své roli pokračovat.
- ✦ Významným návrhem pro zlepšení chodu zahrady je možnost obracet se na odborníka pro rady týkající se samotného pěstování.

Jak fungovaly komunitní zahrady v době pandemie COVID-19? Jakým výzvám čelili koordinátoři těchto zahrad?

- ✦ Negativním dopadem pandemie COVID-19 na fungování KZ bylo především omezení setkávání členů a pořádání společných akcí, které podporují rozvoj komunity a sousedských vztahů.
- ✦ Komunity a KZ jsou v rámci své organizace poměrně rychle přizpůsobivé a běžný chod zahrady nebyl zásadně ovlivněn. Mezi zahradami, které před krizí spojenou s pandemií pořádaly

velké množství společných akcí i pro širokou veřejnost, lze najít aktivizaci komunit, jež se projevila např. ve společném šití roušek či nabízené pomoci seniorům s nákupy apod.

- ✦ V době krize spojené s pandemií COVID-19 se u členů ochota pěstovat zásadně nezměnila. Pěstitelé, kteří měli předchozí zkušenosti s pěstováním a zahradu nepřestali navštěvovat, nezměnili druhy ani množství pěstovaných plodin. Část členů pěstování utlumila vlivem toho, že po dobu pandemie opustila místo svého bydliště, čímž došlo k výraznému omezení docházení na zahradu.
- ✦ Koordinátoři KZ potvrzují, že i v době pandemie COVID-19 pokračoval nárůst zájmu o členství.
- ✦ Celkově lze přínos zahrad pozorovat především ve zvýšeném zájmu jejich členů. Pokud obyvatelé nemají k dispozici vlastní zahradu či chatu a chalupu, zahrady se stávají oblíbeným místem, kde je možné smysluplně a bezpečně trávit volný čas s dětmi nebo s rodinou a přáteli.
- ✦ KZ plnily v době pandemie COVID-19 důležitou funkci především ve větších městech, kde byly využívány hlavně rodinami s dětmi, ale i dalšími členy, a to včetně společného setkávání přátel nebo při rodinných oslavách.
- ✦ V menších městech členové využívali spíše vlastní zahrady, které mají častěji k dispozici než lidé z větších měst.

Jaké jsou přínosy komunitních zahrad a co brání jejich zakládání v menších městech?

- ✦ Zástupci měst vnímají KZ jako místa podporující komunitu a patriotismus v daném místě. Tento prvek zeleně dle nich podporuje angažovanost občanů a rozvíjí zájem o místo samotné a ve výsledku i o celkové dění ve městě.
- ✦ Samotné pěstování potravin je zástupci měst se zkušenostmi s KZ vnímáno spíše jako prostředek pro poskytování sociální funkce a spojovací prvek mezi obyvateli než jako klíčový přínos.

✚ Postoje zástupců měst k zakládání nových zahrad lze rozdělit do čtyř skupin. V první skupině již aktivně podporují zakládání zahrad. Ve druhé skupině hledají způsoby, jak podpořit vznik prvňáckých zahrad. Třetí skupina měst přistupuje k zahradám pasivně, a to i v případě, že ve městě již zahrádkaření v různých formách existuje. Čtvrtá skupina měst nevidí v takových zahradách potenciál a nemá v plánu je aktivně podporovat.

✚ Podle většiny zástupců měst by zakládání zahrad mělo zůstat aktivitou vedenou tzv. zdola. Nicméně někteří zástupci by chtěli rozhodovat o tom, kde by zahrádky měly být zřízeny, a v některých případech i o pravidlech jejich provozu.

Jak lze identifikovat vhodná místa pro založení zahrad? Jak lze ověřit poptávku obyvatel po komunitních zahradách?

✚ Vhodné pozemky pro založení KZ lze nalézt za využití řady kritérií.

✚ Práci lze usnadnit pomocí analýzy v geografickém informačním systému (GIS). V praxi její provedení naráží na nedostupnost dat.

✚ Na základě zkušeností se jeví jako nejvhodnější kombinace metod: nejprve dojde k částečnému zpracování dat pomocí GIS a následnému zahrnutí dalších dat z externích zdrojů, případně osobní znalosti lokality.

✚ Prvotní zájem obyvatel lze ověřit pomocí dotazníkového šetření. Vhodné je doplnit ho i o informace v místních novinách, které představí obyvatelům různé koncepty městského zahrádkaření včetně KZ.

✚ Pilotní ověřování vhodných míst i zájmu bylo provedeno ve čtyřech městech. Z šetření vyplynulo, že ve všech městech je vysoký zájem o vznik KZ. Její vznik podporovalo vždy 84 až 95 % obyvatel.

✚ Zájem KZ aktivně využívat a stát se jejím členem se ve vybraných městech pohybuje mezi 37 až 52 % respondentů.

✚ Průzkum mezi obyvateli pomohl odhalit dílčí konflikty mezi vznikem KZ a jiným využíváním území. Jedná se například o venčení psů v lokalitě nebo sáňkování dětí v zimě, které se v rámci předchozí identifikace vhodných míst nepodařilo odhalit.

Mohou města pomáhat svým obyvatelům se lépe vypořádat s dopady krizí prostřednictvím městem zřízených KZ s rozšířenou produkční funkcí?

✚ Pro města je myšlenka využít volné pozemky pro založení KZ s rozšířenou produkční funkcí jakožto nástrojem pro sociální podporu obyvatel nová.

✚ Jak mezi obyvateli a členy stávajících KZ, tak mezi zástupci měst se objevuje skepse především vůči schopnosti vypěstovat dostatečné množství plodin.

✚ Oproti stávajícím truhlíkům nebo záhonkům na KZ je třeba poskytnout obyvatelům při této formě vyšší desítky metrů čtverečních plochy pro pěstování.

✚ V případě produkce na městem zřízených KZ s rozšířenou produkční funkcí určené výhradně k vlastní spotřebě neexistuje žádné omezení pro vypěstované množství.

✚ V případě zájmu rozšířit produkci nad úroveň osobní spotřeby je možné část produkce prodat. Příjem z této činnosti je do určité částky osvobozen od platby daně.

✚ Výzkum v pilotních městech ukázal, že v případě poklesu příjmů, ztráty zaměstnání nebo růstu cen by 55 až 66 % obyvatel mělo zájem využívat městem zřízenou zahradu s rozšířenou produkční funkcí.

✚ Obyvatele měst motivuje spíše možnost ušpóřit prostředky za nákup potravin před příjmem z prodeje navíc vypěstovaných plodin.

Úvod

Obyvatelé v urbanizovaném prostředí čelí v posledních letech novým výzvám. Ty se vzhledem k rostoucí populaci měst týkají stále větší skupiny obyvatel. Spojovány mohou být například s intenzivnějšími projevy změny klimatu, ale i s otázkami potravinové soběstačnosti. Společnost se ale může setkávat i s negativními důsledky krizí, od sociální izolace, se kterou se mnozí obyvatelé potýkali v době pandemie Covid-19 a souvisejících vládních opatření, po ekonomické problémy. Předmětem projektu *Zvýšením potravinové soběstačnosti k odolnosti společnosti vůči dopadům krize* (č. TL05000718) je studium potenciálu snížení negativních dopadů krizí pomocí zřizování komunitních zahrad (KZ) s rozšířenou produkční funkcí na městských pozemcích vedoucí ke zvýšení potravinové bezpečnosti, suverenity a soběstačnosti obyvatel měst. Více o projektu lze nalézt na [stránkách IEEP](#).

V Evropě je zmapováno několik snah o zvýšení potravinové soběstačnosti městských obyvatel. Například ve Francii vznikl nový typ městského zahrádkářství v roce 1995 při spolupráci místní samosprávy s bytovou agenturou, v rámci které docházelo k budování zahrádkářských osad s potřebným vybavením blízko bydliště (např. u sociálního centra, na střeše garáží, na sídlišťích) dle požadavků zájemců (Bonnavaud, 2015). V Portugalsku vznikla Síť městských zahrádkářských osad (MNUAG) zakládající zahrady původně s cílem podpory kompostování a snížení odpadů. Pozdější výzkumy motivací jejich členů ukázaly významný zájem nezaměstnaných a nízkopříjmových osob s cílem zvýšit svou schopnost samozásobitelství potravinami (Martinho da Silva et al., 2016).

Městské zemědělství může nabývat mnoha podob, od městských farem, přes zahrádkářské osady a KZ, až po pěstování na vlastních zahradách u rodinných domů nebo na balkonech v domácnostech. V Česku, jako i v jiných státech střední a východní Evropy, je historická obliba zahrádkářských osad (Duží et al., 2021). V posledních letech však roste význam KZ, které se stávají dostupnými i v centrech měst, a které mohou vést k posílení odolnosti společnos-

ti. V současnosti je v Česku dle webového portálu [Mapko: mapa komunitních zahrad a kompostérů](#) okolo 130 KZ. Jelikož je registrace zahrad na tomto portálu dobrovolná, odhaduje se jejich celkový počet okolo 200. Z počátku se začaly objevovat především ve velkých hustě zastavěných městech. V současnosti se nachází i v menších městech. Většina jich vzniká tzv. odspodu snahou aktivních jedinců či skupin, často s určitou podporou místní samosprávy. Případy organizované pomoci měst a prosazování jejich budování tzv. shora, jako tomu je například ve Francii nebo Portugalsku a dalších zemích, jsou ale velmi vzácné.

Projekt a tato Souhrnná výzkumná zpráva se zaměřují především na KZ s cílem zkoumat potenciál městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí. KZ lze definovat jako „*iniciativu většinou tzv. odspodu, kdy je konkrétní pozemek (často volná parcela) obhospodařován a spravován skupinou lidí v komunitním prostředí, což vede nejen k produkci potravin, ale také k budování komunity, sociální interakci a rekreaci*“ (Škamlová et al., 2020, s. 1). Městem zřizované KZ s rozšířenou produkční funkcí lze stále charakterizovat veřejným rozměrem ve smyslu vlastnictví, přístupu nebo participaci na jejím řízení. Tyto městem zřizované zahrady jsou ale zakládány tzv. shora místní správou s cílem přispět k řešení problémů se kterými se města a jejich obyvatelé potýkají (především sociálních problémů u skupiny obyvatel nezaměstnaných nebo s nízkými příjmy), či uspokojit poptávku obyvatel po pěstování. Zahrádkářské osady se od předchozích dvou typů liší zejména svým formálním uspořádáním a velikostí, jelikož se jedná o ucelený soubor individuálních a naplánovaných zahrádkových ploch (blíže viz Duží et al., 2021). Vlastnictví jednotlivých často oploceňovaných zahrad v osadě je určeno osobním vlastnictvím nebo na základě pachtovní smlouvy s majitelem pozemku, nejčastěji obcí. Zákon č. 221/2021 Sb., o podpoře zahrádkářské činnosti (zahrádkářský zákon) definuje zahrádkářskou osadu jako pozemek nebo více pozemků v užívání nebo požívání spolku, které umožňuje jejich individuální užívání nebo požívání alespoň 3 členy tohoto spolku. Zahrádkáři

se mohou volně pohybovat po svém pronajatém pozemku a ve společných prostorách osady, široká veřejnost má nejčastěji do všech prostor zcela omezený přístup. Přes společně organizovaný program, brigády nebo slavnosti bývá v zahrádkářských osadách na rozdíl od KZ mnohdy potlačen společenský a kulturní aspekt na úkor pěstební funkce. Dle zahrádkářského zákona lze nově jak osady, tak další formy pěstování včetně KZ definovat v územním plánu obce.

Souhrnná výzkumná zpráva představuje výsledky projektových aktivit pěti tematických okruhů s cílem zodpovědět několik výzkumných otázek. Výzkum se zaměřuje na zakládání a fungování KZ, a to jak z pohledu koordinátorů, kteří mají v komunitě zahrádkářů často stěžejní úlohu, tak z pohledu samotných členů KZ. Dále se zabývá fungováním KZ v době krizí. Zabývá se rovněž úlohou měst v zakládání a provozování KZ. Kromě toho se věnuje i mapování a ověřování vhodných ploch v městském prostředí pro zakládání nových zahrad. Poslední výzkumné téma se zabývá konceptem městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí s cílem podpořit zakládání zahrad tzv. shora a tím podpořit i potravinové samozásobitelství mezi obyvateli.

V oblasti výzkumu zakládání KZ a jejich fungování se zpráva zaměřuje na to, jaká je motivace členů účastnit se komunitního zahrádkaření a participovat na vzniku a fungování KZ po celém Česku. Projekt se rovněž zabývá sledováním produkce pěstované v KZ. Za tímto účelem představuje vyhodnocení pěstebních deníků. Kromě zahrádkářů se výzkum zaměřuje i na koordinátory zahrad, popis jejich role v rámci fungování zahrad nebo vnímaných přínosů zahrad v době krizí. Šetřením mezi zástupci měst výzkum zodpovídá otázky, jak zástupci vnímají roli měst v zakládání KZ, jaké vnímají překážky pro jejich vznik nebo jaký mají zájem o rozvoj komunitního zahrádkaření ve městech ve formě městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí.

V oblasti mapování vhodných ploch a rovněž šetření poptávky po komunitním zahrádkaření se výzkum zaměřuje na to, jak lze využít geografický informační systém (GIS) v oblasti identifikace vhodných městských pozemků pro založení KZ nebo městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční

funkcí. Zabývá se nabídkou pozemků pro zakládání KZ a zájmem o praktické uplatnění konceptu městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí z pohledu místní samosprávy. Výzkumem mezi obyvateli se zjišťuje poptávka po pěstování a využívání zahrad pro zvýšení potravinové soběstačnosti.

Souhrnná výzkumná zpráva je rozdělena do tří klíčových kapitol, které postupně představují (i) současný stav poznání; (ii) použité výzkumné metody a data; a (iii) fungování současných KZ a výsledky provedených výzkumů. Tyto kapitoly jsou dále doplněny stručným shrnutím, úvodem, závěrem, přílohami a dále doporučeními plynoucími z šetření pro města a pro koordinátory zahrad. Souhrnně tak obsahuje poznatky získané v rámci projektu za 28 měsíců jeho řešení.

1. Městské zahrádkaření včera a dnes: současný stav poznání

V rámci této kapitoly představujeme stručné shrnutí výsledků dosavadních výzkumů v jednotlivých dílčích tématech. Níže uvedené informace vychází především z rozsáhlých rešerší, které byly v rámci projektu k jednotlivým tématům prováděny. Základem byly odborné vědecké články a studie zabývající se touto tematikou především ze zahraniční perspektivy. S ohledem na rozsah práce jsou zde zveřejněna pouze shrnutí tohoto poznání. Další poznatky jsou základem vědeckých článků, které na základě dílčích výsledků z projektu postupně publikujeme. Následující členění textu do tematických skupin je využito i dále v textu. Ve stejném pořadí jsou prezentovány výsledky.

Zakládání komunitních zahrad a jejich fungování

Jaké jsou motivace lidí stát se členy komunitních zahrad?

KZ jako nástroj zvládnání ekonomické krize byly zakládány před více než 80 lety ve Velké Británii, ale i ve Španělsku nebo Portugalsku po krizi v roce 2008. Zahrádkáři tak od zahrad očekávali především zajištění základních potravin, ale i pracovní místa (Ginn, 2012). V současnosti jsou motivace zahrádkářů odlišné. Ve světě se lze setkat s mnoha důvody, proč se lidé stávají členy KZ. Mezi ně patří i možnost ušetřit či vydělat si peníze, vzdělávat se nebo zlepšit duševní zdraví (Guitart et al., 2012). Ve střední Evropě výzkum mezi zahrádkáři v KZ ukazuje, že mezi jejich nejčastější motivace patří přístup k čerstvým potravinám, jejich lepší chuť, možnost trávit čas v přírodě, zdravotní přínosy, příležitost k setkávání, ozelenění susedství, ale i možnost zachovat místní kulturu a tradice tím, že je do projektu zapojena mládež (Trendov, 2018). Speciálně v post-komunistických zemích jsou rovněž mezi důvody, proč se obyvatelé zapojují do komunitního zahrádkaření, zmiňovány i snaha a potřeba kultivovat mnohdy zdevastovaný nebo opuštěný veřejný prostor, tzv. brownfields (Duží et al., 2014).

Jak ukázal výzkum mezi zahrádkáři v českých KZ v letech 2019 a 2020 (Dubová et al., 2020), jejich hlavní motivací není zajištění základních potravin. Obyvatelé se chtějí podílet na komunitním zahrádkaření z důvodů užitečného trávení volného času, setkávání se sousedy s podobnými zájmy a relaxace. U členů, kteří již mají předchozí zkušenosti s pěstováním, je důležitým motivem i možnost předávat zkušenosti a znalosti svým dětem. Pěstování vlastního ovoce a zeleniny je tak především nástrojem pro získání výše zmíněných přínosů, které KZ svým členům nabízí.

Jaké plodiny a v jakém množství se na zahradě vypěstují?

Sledování produkce probíhá na různých typech zahrad od soukromých zahrad u domů, zahrádkářských osad i KZ. Pěstitelské deníky, v jejichž rámci zahrádkáři váží a zaznamenávají své výpěstky, jsou standardní vědeckou metodou používanou pro výzkum úrodnosti zahrad (např. Dobson et al., 2021; Sovová, 2015). Zahraniční výzkumy ukazují u jednotlivých zahrádkářů velmi vysokou variabilitu úrody, od desetin až po vyšší jednotky kilogramů výpěstků na metr čtvereční. Průměry různých studií se obvykle pohybují v nižších jednotkách kg/m² za sezónu: 1,4 kg/m² v zahradách u kanadských rodinných domů (CoDyre et al., 2015), 1,8 kg/m², respektive 2,3 kg/m² v britských zahrádkářských osadách (Dobson et al., 2021; Edmondson et al., 2020) nebo 3,7 kg/m² v KZ v USA (Algert et al., 2014). V českých podmínkách se měření úrodnosti formou deníků věnuje zejména Lucie Sovová. Její výzkumy produkce a spotřeby zeleniny mezi brněnskými zahrádkáři, i jejich srovnání s nizozemskými, také ukazují velké individuální rozdíly (Sovová, 2015, 2020). Kromě toho poukazují na vysokou míru soběstačnosti v ovoci i zelenině a jídelniček přizpůsobený sezónním změnám úrody.

Předchozí výzkumy naznačují, že produktivita v domácích, osadních či komunitních zahradách se může rovnat nebo dokonce překonat konvenční i bio produkci zeleniny (Algert et al., 2014; Kulak et al., 2013). Srovnání úrodnosti v různých typech zahrad také naznačuje, že produktivita v KZ, měřená v kg/m², může být vyšší než v jiných typech zahrad, což lze vysvětlit menšími záhony, které chtějí pěstitelé co nejvíce využít.

Jaká je úloha koordinátorů a co je k této činnosti motivuje?

Když se Fox-Kämper et al. (2018) zajímali o vznik KZ v pěti různých zemích ve světě, zjistili, že jsou většinou budovány tzv. odspodu jedinci či skupinou podobně smýšlejících obyvatel. Tito tzv. koordinátoři zahrad mají ve vzniku a provozu zahrad důležitou roli. Kromě zásadní úlohy samotného založení zahrady a vytvoření komunity mají na starost často i organizační, propagační, motivační nebo komunikační činnost (Stluka et al., 2019). Trendov (2018) proto dodává, že motivací zakladatelů je nejčastěji zlepšit své okolí a jeho environmentální funkce. To potvrzují i další autoři (Duží et al., 2014), kteří u snahy zlepšit sousedství zdůrazňují specifickou situaci ve městech postkomunistických zemí s ohledem na nutnost kultivovat zdevastované a opuštěné lokality, tzv. brownfieldy. Snaha o zkvalitnění sousedství je jednou z hnacích sil budování KZ.

Fungování zahrad za krizí

Jak fungovaly komunitní zahrady v době pandemie COVID-19? Jakým výzvám čelili koordinátoři těchto zahrad?

Významu KZ v době krize spojené s pandemií COVID-19 se doposud věnovalo několik autorů. Joshi & Wende (2022) zkoumali význam KZ v době pandemie v kanadském Edmontonu. Autoři se konkrétně věnovali fungování komunit v zahradách v době platných vládních opatření. Potvrzují, že koordinátoři museli upravit styl své práce tak, aby členové KZ byli (fyzicky) odděleni, ale sociálně propojeni. Členové potvrdili, že komunita jim pomohla zvládat těžší období, ale skupinové aktivity jim chyběly. Někteří proto začali tvořit komunity v digi-

tálním prostoru. Dle další studie (Cattivelli, 2022) byl v některých evropských zemích odložen začátek sezóny KZ. Po úpravě provozních podmínek zde však zahrádkáři pokračovali v pěstování tak, aby byly dodrženy podmínky protiepidemických opatření.

Význam městského zahrádkaření v době krizí zkoumali také ve Švédsku (Barthel et al., 2013). Zaměřili se na zahrádkářské osady, které historicky přispívaly k samozásobitelství obyvatel v době krizí, kromě toho plní funkci městské zeleně, ale i kolektivní paměti. Udržují tak mezi obyvateli znalosti o tom, jak pěstovat. Z důvodu zahušťování zástavby a úbytku veřejných prostor doporučují autoři pro zajištění potravinové bezpečnosti začlenění městského zahrádkaření do trvale udržitelného městského plánování a informování správy měst o přínosu městského zahrádkaření v době nejistého budoucího vývoje.

V Německu se zabývali obecně přínosem zahrádkaření v době pandemie pro duševní pohodu a životní spokojenost (Lehberger et al., 2021). Z jejich výzkumu vyplývá, že majitelé zahrad měli v době pandemie vyšší hodnocení jak duševní pohody, tak životní spokojenosti. To bylo nejspíše způsobeno tím, že majitelé zahrady trávili větší množství času venku, než lidé bez zahrady. Pozitivní vliv participace v KZ na duševní pohodu potvrzuje i studie z USA (Schanbacher & Cavendish, 2023). Podle koordinátorů tamních KZ se navíc zahrady staly pro pěstitele útočištěm a bezpečným místem pro setkávání se sousedy.

Příležitosti a bariéry KZ z pohledu zástupců měst

Jaké jsou přínosy komunitních zahrad a co brání jejich zakládání v menších městech?

Z pohledu fungování města jsou KZ jedním z prvků modrozelené infrastruktury, jejichž celková dostupnost, umístění a fungování má přímý vliv na spokojenost obyvatel a jejich kvalitu života (Dubová & Macháč, 2019; Hekrlé, 2022). Realizace a podpora KZ ze strany měst je motivována také snahou o rozvoj komunit a sociálních vazeb v daném místě (Kingsley et al., 2009; Okvat & Zautra, 2011; Trendov, 2018), popřípadě snahou zlepšit v daném místě kvalitu ze-

leně (Lindemann-Matthies & Brieger, 2016) i využití místa, pro která města nenašla jiné využití (Drake & Lawson, 2014). KZ jsou rovněž vnímány jako jedna z opatření, která navazují na adaptační strategie měst přizpůsobení se změně klimatu, viz například Adaptační strategie Olomouckého kraje na změnu klimatu pro období 2023–2030 (Malacka et al., 2022).

S realizací KZ v městském prostředí jsou však spojeny i nejistoty zástupců měst a jejich obyvatel, které mohou negativně ovlivňovat vznik a dlouhodobou udržitelnost těchto míst. Někteří obyvatelé totiž mohou být činností KZ rušeni nebo mohou mít odlišné představy o využití daného místa (Lindemann-Matthies & Brieger, 2016; Menconi et al., 2020). Přítomny mohou být také obavy o zhoršení vzhledu daného místa včetně vandalizmu (Diaz et al., 2018) nebo obavy o nárokování veřejných financí na činnost KZ (Becker & von der Wall, 2018; Cohen & Reynolds, 2015). Z pohledu samotného fungování KZ jsou také významné obavy o nalezení dostatečného množství aktivních členů podílejících se na zajištění chodu zahrady, nastavení interních pravidel a rovněž nejistoty ohledně samotného výběru pozemku, na kterém KZ založit (Becker & von der Wall, 2018; Diaz et al., 2018).

Mapování ploch a zjišťování nabídky a poptávky

Jak lze identifikovat vhodná místa pro založení zahrad? Jak lze ověřit poptávku obyvatel po komunitních zahradách?

V současné době vznikají KZ a další typy městského zahrádkaření na rozmanitých typech ploch ve městech. V některých případech se jedná o zanedbaná či jinak nevyužívaná místa, která díky městskému zahrádkaření dostanou novou funkci. Jindy jsou pěstební aktivity začleněny do existujících aktivit a funkcí již využívaného prostoru. Možností, kde mohou pěstební plochy ve městě vzniknout, je mnoho. Jedná se například o nevyužívané městské pozemky, prostory škol a sportovišť, vnitrobloky, okolí železnic, brownfielody apod. (Smith et al., 2017). Mohou vznikat i na soukromých pozemcích. Ne každá plocha je však pro založení městského zahrádkaření vhodná. Pozemky musí splňovat poměrně velké množství nároků na to, aby měly tyto

aktivity šanci dlouhodobě fungovat. Jak uvádí KO-KOZA, o.p.s. (2023), místo pro KZ by mělo být dobře a rychle dostupné a nebyť zastíněné. Výhodou je oplocení a zdroj vody a elektřiny. Místo by také mělo nabízet alespoň střednědobou perspektivu pro existenci městského zahrádkaření, jinak se jeho členové budou cítit demotivováni na něm působit (Becker & von der Wall, 2018). Ideálně by také místo mělo obsahovat sociální zařízení, nemělo by být kontaminované (Diaz et al., 2018) a nemělo by se jednat o záplavové území nebo pozemek s převahou zpevněných ploch (Smith et al., 2021). Proces mapování ploch pak obnáší mapování toho, do jaké míry výše zmíněné typy míst tyto nároky splňují.

Zásadní je nalezení vhodného pozemku ideálně se zapojením obyvatel a budoucích členů do výběru místa a ochota vlastníka poskytnout pozemek. Angažovanost vlastníka pozemku se liší. Může obnášet nejenom poskytnutí dané plochy, ale také spoluzajištění finančních a materiálních zdrojů nutných pro založení zahrady (Cohen & Reynolds, 2015; Becker & von der Wall, 2018). Zapojení občanů do mapování vhodných ploch pomáhá vytipovat potenciální pozemky a jejich konkrétní podobu a vybavenost. Participace také pomáhá nalézt aktivní obyvatele se zájmem o založení zahrady (budoucí členy nebo koordinátory) a umožňuje s předstihem zjistit, jakou podobu, vybavenost a další aspekty daného místa občané vyžadují. Založit městskou KZ na místě, které podporuje politická reprezentace a je po něm poptávka, je základním předpokladem pro jeho podporu místními obyvateli (Diaz et al., 2018).

Koncept městem zřizovaných komunitních zahrad s rozšířenou produkční funkcí

Mohou města pomáhat svým obyvatelům se lépe vypořádat s dopady krizí prostřednictvím městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí?

Městské zahrádkaření prochází v průběhu času značnými změnami. Jak uvádí např. Birky & Strom (2013), zpočátku plnilo především produkční funkci. S růstem měst a urbanizací se začaly objevovat

první zahrady, na kterých si pěstovali přistěhovalci z vesnic své plodiny. Částečně ze zvyku, částečně také proto, aby ve městě z výdělku vůbec vyžili. S ohledem na rostoucí dostupnost potravin pro obyvatele se z městského zahrádkaření prvotně motivovaného produkční funkcí postupně stávala volnočasová aktivita, kdy se na zahrádkách začaly objevovat i ryze okrasné rostliny apod. V posledních desetiletích začalo městské zahrádkaření narůstat na významu i s ohledem na stále větší zastavěnost území. Jednotlivé zahrady tak tvoří ostrůvky zeleně, které v současnosti slouží též jako dílčí adaptační opatření na změnu klimatu. Poskytují prostor pro zasakování vody, ochlazování okolí a mají řadu dalších ekosystémových služeb. Různé formy městského zahrádkaření, jako jsou zahrádky u domů, zahrádkařské osady nebo KZ, pak v sobě zrcadlí také postupné změny životního stylu.

Význam městského zahrádkaření z pohledu potravinového samozásobitelství a soběstačnosti pak v několika vlnách v 20. a 21. století opět vzrostl. Jak uvádí řada autorů (např. Birky & Strom, 2013; Delgado, 2017), jednalo se jak o období obou světových válek, na ně navazující období nedostatku potravin, tak o období hospodářských krizí. Po válečném období nabyl na významu spíše volnočasový aspekt zahrádkaření. Vzrůstající zájem o pěstování s ohledem na jeho produkční funkci je pak v Evropě možný mapovat do 90. let 20. století. Ve Francii v té době vzniká nový typ městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí, které jsou zakládány ve spolupráci místní samosprávy s bytovou agenturou (Bonnaud, 2015). Disponují potřebným vybavením a nachází se v blízkosti bydliště (např. u sociálního centra, na střeše garáží, na sídlišťích) tak, aby byly dostupné zájemcům. V Portugalsku vznikla Síť městských zahrádkařských osad (MNUAG), zakládající zahrady původně s cílem podpory kompostování a snížení odpadů. Pozdější výzkumy motivací jejich členů ukázaly významný zájem nezaměstnaných a nízkopříjmových osob s cílem zvýšit svou schopnost samozásobitelství potravinami (Martinho da Silva et al., 2016). Jak uvádí Delgado (2017), již před hospodářskou krizí v roce 2008 byla řada zahrad v Portugalsku založena za účelem sociální podpory obyvatel. Jejich počet výrazně vzrostl po roce 2008, kdy řada měst začala ve velké míře realizovat iniciativy vedoucí k zapojení velkého po-

čtu domácností s nízkými příjmy. Velká část těchto zahrad funguje dodnes, současně pak na základě prvotních iniciativ vznikla v době krize řada nových pracovních míst navázaných na tuto oblast (Delgado, 2017). Obdobné příklady zajištění potravin pro nízkopříjmové skupiny obyvatel prostřednictvím městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí lze najít i v dalších zemích, jako je Španělsko (Camps-Calvet et al., 2015).

Z novějších výzkumů (např. Langemeyer et al., 2021) vyplývá, že různé formy městského zahrádkaření měly podobnou funkci také v době pandemie COVID-19. V zemích globálního severu zajišťovalo městské zahrádkaření některé potraviny vybraným domácnostem v době, kdy jim poklesl příjem. U části populace s poklesem příjmu mělo městské zahrádkaření význam také při zajištění zdravé výživy (Camps-Calvet et al., 2015). Dílčím motivem je rovněž snaha získat kontrolu nad produkčními kapacitami a podpora místních potravinových nebo dodavatelských řetězců (Langemeyer et al., 2021).

2. Použité metody a data

Řešení projektu *Zvýšením potravinové soběstačnosti k odolnosti společnosti vůči dopadům krize* bylo rozděleno do několika fází. Předložená Souhrnná výzkumná zpráva zahrnuje výsledky dosažené v rámci řešení projektu z období od května 2021 do července 2023. Výzkum v tomto období byl rozdělen do několika částí za využití širokého spektra metod. Výstupy jednotlivých dílčích výzkumů na sebe navazují. Doplňující materiály (např. dotazníky) jsou k dispozici na vyžádání u autorů. Celý výzkum byl zahájen úvodním workshopem pro detailnější vymezení cílů a potřeb měst a dalších uživatelů výsledků. Dílčí metodou aplikovanou ve všech třech letech projektu je sledování produkce na KZ pomocí pěstebních deníků. Zpráva přináší výsledky z let 2021 a 2022. Data z roku 2023 budou vyhodnocena až na konci pěstební sezony po vydání této Souhrnné výzkumné zprávy, a proto zde výsledky představeny nejsou.

V roce 2021 byla provedena dvě rozsáhlá šetření. Formou polostrukturovaných rozhovorů s koordinátory KZ bylo primárně zkoumáno fungování zahrad v době krize (COVID-19). Na základě prvotních výsledků bylo připraveno online dotazníkové šetření mezi členy KZ napříč Českem, zaměřené na jejich motivace být členy, vnímání dopadu COVID-19 na fungování zahrad a zájem o využívání městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí.

Na šetření navázala v roce 2022 další vlna rozhovorů zaměřených na motivace koordinátorů. Současně byla pozornost věnována i postojům zástupců měst. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů byly zjišťovány vnímané přínosy KZ, bariéry jejich zakládání a stanoviska k městy zřizovaným KZ s rozšířenou produkční funkcí.

Výzkum v roce 2023 se zaměřil na zkoumání nabídky pozemků ze strany menších měst pro zakládání KZ a ověřování poptávky obyvatel po založení KZ a jejich využívání. Současně byl zjišťován potenciální zájem o využívání městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí v případě ztráty zaměstnání a příjmu. Tento pilotní výzkum probíhal ve čtyřech

městech. Došlo k ověření metodiky vyhledávání vhodných pozemků pomocí GIS, která je dílčím výsledkem projektu.

Uskutečnilo se rovněž několik workshopů a odborných schůzek se zástupci cílových skupin a aplikačního garanta, kde byly prezentovány jednotlivé výsledky, diskutován postup a další směřování projektu a jeho výstupů. V rámci řešení projektu tak bylo možné zohlednit dílčí potřeby aplikačního garanta. Zpráva představuje např. analýzu souladu konceptu městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí s legislativou při zdanění příjmů.

Níže prezentované schéma poskytuje základní přehled aplikovaných výzkumných metod. Použité metody jsou dále detailněji popsány s ohledem na návaznost dílčích výzkumných témat.

Metoda	Kdy	Cíl	Cílová sk.	Výstup
Workshopy, kulaté stoly a dílčí konzultace	05 2021, dále průběžně dle potřeby po celou dobu řešení	Provést detailní nastavení projektu na základě potřeb. Průběžně seznamovat klíčové příjemce výstupů s postupem řešení a ověřovat vhodnost postupu a využitelnost výstupů	Zástupci aplikačního garanta, měst a komunitních zahrad	Kapitola: 2. Použité metody a data
Dotazníkové šetření	09–12 2021	Zjistit základní motivace lidí stát se členy KZ, dopad pandemie COVID-19 na využívání zahrad a zjistit potenciál využívání městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí	Členové komunitních zahrad	Kapitola: 3. Výsledky, – podkapitola: Jaké jsou motivace lidí stát se členy komunitních zahrad?
Pěstební deníky	06–11 2021 03–12 2022 03–12 2023	Zjistit, jaké plodiny a v jakém množství se na zahradě vypěstují	Členové komunitních zahrad	Kapitola: 3. Výsledky, – podkapitola: Jaké plodiny a v jakém množství se na zahradě vypěstují?
Rozhovory	01–12 2022	Zjistit motivaci koordinátorů k výkonu jejich funkce, hlavní náplň činnosti koordinátorů, náročnost této práce	Koordinátoři komunitních zahrad	Kapitola: 3. Výsledky, – podkapitola: Jaká je úloha koordinátorů a co je k této činnosti motivuje?
Rozhovory	07–11 2021	Zjistit, jaké dopady na fungování KZ měla pandemie COVID-19	Koordinátoři komunitních zahrad	Kapitola: 3. Výsledky, – podkapitola: Jak fungovaly komunitní zahrady v době pandemie COVID-19? Jakým výzvám čelili koordinátoři těchto zahrad?
Rozhovory	06–12 2022	Zjistit, jaké přínosy a bariéry pro zakládání KZ vnímají zástupci měst. Současně byl také ověřován potenciál zájmu o městem zřizované KZ s rozšířenou produkční funkcí	Zástupci měst (zastupitelé a úředníci)	Kapitola: 3. Výsledky, – podkapitola: Jaké jsou přínosy komunitních zahrad a co brání jejich zakládání v menších městech? – podkapitola: Mohou města pomáhat svým obyvatelům se lépe vypořádat s dopady krizí prostřednictvím městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí?
Rešerše, GIS analýza, rozhovory	01–06 2023	Vytvořit postup pro identifikaci vhodných pozemků pro založení komunitních zahrad pomocí geografických informačních systémů (GIS), pilotní ověření postupu ve vybraných městech	Zástupci měst (zastupitelé a úředníci)	Kapitola: 2. Použité metody a data Kapitola: 3. Výsledky, – podkapitola: Jak lze identifikovat vhodná místa pro založení zahrad? Jak lze ověřit poptávku obyvatel po komunitních zahradách?
Analýza legislativy	01–12 2022	Zjistit soulad konceptu městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí se současným nastavením legislativy s důrazem na problematiku daní a sociální podpory	Zástupci měst (zastupitelé a úředníci)	Kapitola: 3. Výsledky, – podkapitola: Mohou města pomáhat svým obyvatelům se lépe vypořádat s dopady krizí prostřednictvím městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí?
Dotazníkové šetření	06–08 2023	Ověřit poptávku po zakládání nových KZ v menších městech, ověřit výsledky plynoucí z GIS analýzy a zjistit zájem široké veřejnosti o městem zřizované KZ s rozšířenou produkční funkcí	Obyvatelé měst	Kapitola: 3. Výsledky, – podkapitola: Jak lze identifikovat vhodná místa pro založení zahrad? Jak lze ověřit poptávku obyvatel po komunitních zahradách? – podkapitola: Mohou města pomáhat svým obyvatelům se lépe vypořádat s dopady krizí prostřednictvím městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí?

Workshopy, kulaté stoly a dílčí konzultace

Cíl

V rámci dosavadního řešení projektu byla uskutečněna série celkem čtyř participativních workshopů se zástupci měst, koordinátorů KZ a širokého spektra odborníků a zájemců o tuto problematiku. Současně pak byla realizována řada setkání a konzultací se zástupci aplikačního garanta projektu z Ministerstva životního prostředí. Workshopy a setkání tematicky nejčastěji předcházely jednotlivá šetření s cílem posbírat podněty nebo na ně naopak navazovaly za účelem získání zpětné vazby k výsledkům. Setkání sloužila především k diskusi postupů a výsledků a směřování projektu a jeho výstupů. Cílem bylo zjistit názory, postoje a dobré a špatné zkušenosti jednotlivých účastníků a průběžně ověřovat využitelnost výstupů v rámci cílových skupin projektu.

Průběh šetření a způsoby vyhodnocení dat

Úvodní workshop v roce 2021 proběhl vlivem pandemické situace ve formě online setkání. Na tento zahajovací workshop navázaly v letech 2021 a 2022 workshopy realizované s koordinátory zahrad formou osobního setkání na KZ. V roce 2022 pak proběhl workshop ve spolupráci s Platformou pro zelenou a modrou infrastrukturu, kde byly ve velké míře představeny dosavadní výsledky, které byly diskutovány s účastníky. V rámci všech workshopů i setkání byly představeny cíle projektu a aktuální vývoj včetně výsledků a výstupů. Na jejich základě pak probíhala skupinová diskuse. Dílčí závěry z nich pak byly využity jako podklad pro nastavení šetření mezi členy a koordinátory zahrad a dále v rámci šetření příležitostí a bariér z pohledu zástupců měst.

Dotazníkové šetření mezi stávajícími členy KZ

Cíl

Dotazníkové šetření mezi stávajícími členy KZ mělo za cíl zjistit základní motivace členů k jejich působení v KZ a dopady COVID-19 na jejich chování. Dotazník byl sestaven z šesti hlavních částí: (i) zkušenosti s pěstová-

ním a motivace vedoucí k členství v KZ; (ii) čas trávený na KZ a pěstované plodiny; (iii) vliv KZ na okolí a na kvalitu života člena KZ; (iv) možnost uplatnění konceptu městem řízených KZ s rozšířenou produkční funkcí pro zmírňování dopadů krize (nezaměstnanosti); (v) identifikace navštěvované KZ; (vi) sociodemografické údaje o respondentovi. Dotazník pracuje jak s uzavřenými otázkami s možností volby, tak s otevřenými otázkami. Dotazník byl v rámci přípravy pilotně otestován na malém vzorku s důrazem na srozumitelnost otázek. Přípomínky byly zapracovány.

Průběh šetření a způsoby vyhodnocení dat

Původně zamýšlená hybridní forma sběru dat kombinací online dotazníku šířeného prostřednictvím koordinátorů zahrad a papírové podoby šířené na akcích ve vybraných KZ byla nakonec vlivem zhoršujících se podmínek pandemie pozměněna výhradně na online formu sběru dat. Prostřednictvím koordinátorů ze zahrad, na kterých probíhaly polostrukturované rozhovory, a dále prostřednictvím databáze KOKOZA byl dotazník rozeslán na více než 170 e-mailových kontaktních adres zahrnujících cca 140 zahrad. Dotazník byl šířen od počátku října 2021. Vlivem nižší návratnosti (zájmu členů vyplňovat dotazníky) byl nakonec prodloužen termín pro odesílání odpovědí do 15. prosince 2021.

Z komunikace s koordinátory vyplynulo, že nižší odezva byla do jisté míry dána pasivitou členů. Současně řada zahrad byla již zahrnuta do jiných výzkumů. Dle informací od koordinátorů se jednalo především o bakalářské a diplomové práce zabývající se KZ z různých perspektiv. Původní cíl sesbírat minimálně 200 dotazníků nebyl dosažen díky nižší ochotě a zájmu členů zapojit se. Do konce roku 2021 bylo sesbíráno 159 dotazníků. V rámci vyhodnocování došlo k vyloučení 2 dotazníků (viz níže). Výsledný vzorek má 157 respondentů a zahrnuje odpovědi ze 44 různých zahrad. Tři respondenti pak název zahrady neuvédli kompletně, takže je nebylo možné přiřadit ke konkrétní zahradě. Někteří z pražských KZ navštěvovalo 121 respondentů, zbylých 36 respondentů zastupovalo zahrady v dalších 10 městech (Blatná, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, Brno, České Budějovice, Liberec, Olomouc, Ostrava, Plzeň, Turnov-Nudovojské a Ústí nad Labem).

Vzorek respondentů je detailně charakterizován v tabulce v Příloze 1. Z ní vyplývá, že ve vzorku převažovaly ženy. Více než polovina odpovědí pochází od vysokoškolsky vzdělaných lidí. Jedná se nejčastěji o respondenty zaměstnané na plný nebo částečný úvazek, případně podnikající nebo na mateřské/rodičovské dovolené. Přes 40 % respondentů nemá žádné zkušenosti s nezaměstnaností. Obvykle bydlí v bytě a ve 40 % nejsou v domácnosti členů žádné děti. Zahrada se nachází u více než poloviny respondentů ve vzdálenosti do 1 km od místa bydliště. Dominantní způsob dopravy do zahrady je tak pěší chůze. Převážná část členů žije buď v centru města (téměř 48 %) nebo na sídlišti (téměř 36 %).

Do konce roku 2021 proběhlo zpracování dat pomocí kódování otevřených odpovědí pro účely dalších analýz. Následně byla provedena manuální kontrola dat, při níž došlo k třídění dat, sjednocení názvů zahrad, dílčímu vyhodnocení dat a tvorbě nových proměnných pomocí kombinace stávajících, apod. Při kontrole dat došlo k vyloučení dvou dotazníků z důvodu, že respondenti nespádali do kategorie členů. V jednom případě se jednalo o sympatizanta zahrady, který pomáhá s jejím budováním, jinak se do pěstování ani dalších činností nezapojuje. V druhém případě se jednalo o pravidelného návštěvníka, který zahradu využívá pouze ke kompostování.

Následně byla zpracována popisná statistika a jednoduché vyhodnocení dotazníků dle četnosti a vyhodnocení otevřených otázek. Současně byla provedena příprava na pokročilejší statistické vyhodnocení (chí-kvadrát testů nezávislosti, dvouvýběrový parametrický test pro pravděpodobnost, dvouvýběrový test pro střední hodnotu, stromová analýza, Mann-Whitney a Kruskal-Wallis test) pomocí vymezení předpokládaných vztahů.

Sledování produkce na KZ pomocí pěstebních deníků

Cíl

Cílem sledování produkce formou pěstebních deníků bylo zjistit, jaké plodiny a v jakém množství se na KZ pěstují.

Průběh šetření a způsoby vyhodnocení dat

V roce 2021 došlo k sestavení pěstebních deníků pro zaznamenávání produkce. V rámci šetření byla zaměřena pozornost nejen na produkci na vlastním záhonku, ale také na sklizeň produkce ze společných záhonků. Vedle zcela exaktních údajů, jako je váha dané plodiny, byly pro účely snadného sledování stanoveny alternativní míry, ve kterých je možné produkci sledovat bez nutnosti pravidelného vážení. Současně vznikl dotazník, který měl za cíl získat informace o daném členovi KZ sledujícím produkci, o jeho motivacích, předchozích zkušenostech s pěstováním, velikosti záhonku na KZ nebo způsobu pěstování.

Na přípravu šetření navázalo prvotní oslovení členů KZ s nabídkou zapojení do výzkumu. S navázáním kontaktu se členy pomohli koordinátoři, kteří byli za tímto účelem hromadně osloveni prostřednictvím emailové komunikace, komunit na sociálních sítích a dále na základě osobních setkání. Během prvního roku sledování produkce proběhlo úvodní školení pro zájemce. Následně bylo vytvořeno video pro členy, kteří se online školení nemohli zúčastnit. Toto video bylo využito i v letech 2022 a 2023 jako součást instrukcí pro nové členy, kteří se zapojili později.

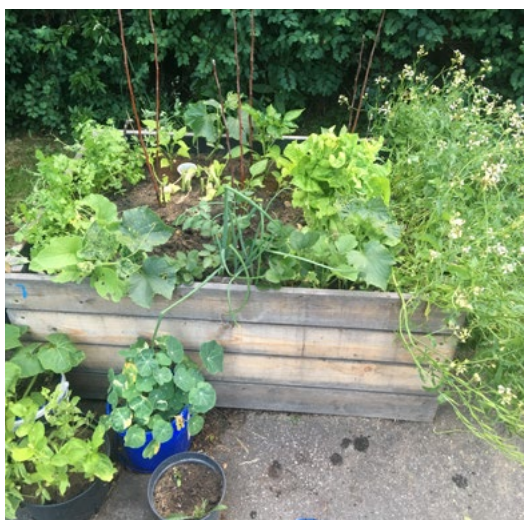
V případě zájmu o zapojení členové obdrželi vstupní dotazník a pěstební deník, který mohli vyplňovat dle instrukcí jednou ze tří forem. Deník sdíleli v online podobě, elektronicky odeslali na konci sezony nebo ho vyplňovali v tištěné podobě s následným zasláním vyfocené či naskenované verze.

Data o množství produkce v KZ pomocí pěstebních deníků byla sbírána v každém roce trvání projektu. Jde o ověřenou metodu sběru dat, používanou v různých státech světa a na různých typech zahrad (např. Dobson et al., 2021; Sovová, 2014). Pěstitelé uváděli množství buď přímo v gramech a kilogramech, nebo v různých specifických mírách (počet kusů, hrst, svazek, mističky atd.), které byly při analýze dat expertně převedeny na váhu.

V roce 2021 se podařilo získat celkem 13 pěstebních deníků od 13 respondentů, z toho od 11 žen a 2 mužů. Za sezónu 2022 vyplnilo deníky 15 re-

spondentů s 16 záhony. Zastoupeny byly v tomto roce pouze ženy a jedna z nich měla záhony ve dvou zahradách. Pěstitelé byli z Prahy, Brna, Plzně, Ostavy, Kladna a Jihlavy a to z 10 KZ. Osm pěstitelek vyplnilo deníky v letech 2021 i 2022. Ve třetím roce sběru dat, roce 2023, se do vyplňování pěstebních deníků zapojilo celkem 12 pěstitelek se 13 záhony. Devět pěstitelek pokračovalo ve vyplňování, tři se připojily v roce 2023 nově, a to z KZ v Praze (2x) a Plzni (1x). Jedna pěstitelka opět vyplňovala dva deníky ze dvou různých záhonů ve dvou KZ. Všechny tři roky vyplňovalo deníky celkem 5 pěstitelek z KZ v Praze (2x), Brně (2x) a Kladně (1x).

Komunitní zahrada Háje a Zygón, zdroj: foto Jana Bilková a Natalia Yakunina

Vzorek v roce 2021 tvořili respondentky a respondenti různého věku, s nejčtenější věkovou kategorií 31–40 let. Většina respondentů (10) má VŠ vzdělání a ve většině domácností žijí i děti (8). Naprostá většina zahrádkářů bydlí v bytových domech, ve stejném poměru pak v sídlištní a městské blokové zástavbě. Více než polovina má zahradu v blízkosti bydliště (do 1 km), čtvrtina pak do vzdálenosti 2 km. Většina z nich se dopravuje do zahrady pěšky či na kole (10), 2 využívají MHD a pouze v jednom případě automobil. Celkově je v souboru zastoupeno 10 různých zahrad, z některých bylo více členů. Zahrádkáři navštěvují KZ v sezóně typicky 2–3x týdně (8), případně častěji. Na otázku, jaké hlavní důvody je vedou k pěstování v KZ, odpověděli všichni bez výjimky, že „radost ze zahrádkářství“ (v dotazníku byly nabídnuty různé možnosti odpovědí). Z environmentálního pohledu byly důležité otázky na kompostování, hnojení a zbavování se škůdců a plísní. Až na jednu výjimku všichni kompostují na KZ, ale někteří kompostují i doma nebo využívají popelnice na bioodpad. Deset zahrádkářů používá jen přírodní hnojiva (kompost, hnůj), zbylí tři nepoužívají hnojiva žádná. Stejně tak se deset zahrádkářů zbavuje škůdců a plísní pouze přírodními postupy či ručně, dva se jich nezbavují vůbec a pouze jeden kombinuje přírodní postupy i chemické postřiky. Fakticky se tedy jedná o místní a sezónní produkci zeleniny a ovoce v bio kvalitě.

V roce 2022 byly zastoupeny v rámci sledování produkce pouze ženy. Respondentky v souboru byly opět různého věku s nejčtenější věkovou kategorií 31–40 let. Pro 7 respondentek se jednalo o první nebo druhou sezonu pěstování v rámci KZ, zbylý počet respondentek (8) pak nejčastěji pěstuje mezi svojí druhou až pátou pěstební sezonou. Všechny respondentky měly předchozí zkušenosti s pěstováním plodin, typicky ve formě pěstování u rodinného domu (8) nebo pěstování na chalupě, v zahrádkářské kolonii nebo jinde (7). Téměř všechny respondentky (14) mají VŠ nebo vyšší odborné vzdělání. Většina respondentek (10) žije v domácnosti, ve které žijí i děti. V sídlištním typu zástavby bydlí většina respondentek (8), zbylá část (7) v blokové zástavbě v městském centru. Téměř všechny respondentky (13) bydlí v bytě. Třetina respondentek (5) má KZ v blízkosti bydliště (do 1 km), třetina (5) pak do vzdálenosti 2 km a zbylé pěstitelky (5) pak

bydlí 2 a více km od zahrady. Nejčastěji se dopravují do zahrady pěšky (7) či MHD (6), pouze 2 nejčastěji využívají automobil.

Rozhovory s koordinátory o udržitelnosti zahrad a motivacích

Cíl

Polo-strukturované rozhovory měly za cíl získat informace vztahující se jak k detailní náplni práce koordinátora, tak především k motivaci danou funkcí vykonávat. Na základě komplexní rešerše literatury a v návaznosti na předchozí šetření u členů a koordinátorů KZ byla sestavena základní osnova rozhovoru. Rozhovor byl rozdělen do čtyř základních tematických sekcí, které obsahovaly otázky zabývající se: (i) dosavadními zkušenostmi koordinátorů; (ii) činnostmi mimo pozici koordinátora v KZ; (iii) faktory (vnitřní a vnější), které motivují koordinátora k výkonu své funkce; a (iv) nástroji pro zvýšení motivace koordinátora k dlouhodobému výkonu jeho funkce.

Průběh šetření a způsoby vyhodnocení dat

Hlavní metodou sběru dat byl osobní polo-strukturovaný rozhovor s koordinátory KZ. Součástí rozhovoru bylo pro získání přesnějších výsledků využito i řazení motivací k dlouhodobému vykonávání funkce dle jejich významnosti na základě vnímání konkrétního koordinátora. K tomu byl využit set laminovaných karet. Mimo výše uvedené okruhy byl dále zjišťován rok založení zahrady a počet členů. Délka rozhovoru byla obvykle mezi 30 a 45 minutami v případě rozhovoru zaměřeného pouze na toto téma. Pilotní ověřování rozhovoru proběhlo již v roce 2021. V té době navazoval na rozhovor týkající se fungování zahrady za COVID-19 a ověřování přínosů zahrad v době krizí (viz dále). V případě, že byl realizován rozhovor na obě témata, pohybovala se jeho délka okolo 60 minut. Rozhovoru se vždy zúčastnil minimálně jeden z řešitelů projektu a stávající nebo bývalý koordinátor KZ. Rozhovor byl se souhlasem koordinátora nahráván a následně přepsán pro účely vyhodnocení. K vyhodnocení byl opět použit SW Atlas.ti v kombinaci s MS Excel.

V rámci projektu bylo v souladu s návrhem projektu realizováno 30 rozhovorů z 26 KZ zaměřených na motivace koordinátorů v zahradách napříč Českem. V několika případech byl rozhovor realizován s více členy koordinačního týmu dané zahrady, a to buď současně, nebo v návazných rozhovorech. V několika případech pak byl realizován také rozhovor s minulým a současným koordinátorem vybrané zahrady. Přehled realizovaných rozhovorů a další detaily ukazuje přiložená mapa.

Rozhovory s koordinátory o fungování zahrad nejen za pandemie COVID-19

Cíl

Polo-strukturované rozhovory měly za cíl získat detailní informace o fungování zahrad v rámci pandemie COVID-19. Cílem bylo tedy zjistit, jak byl chod zahrad pandemií ovlivněn. K naplnění cíle bylo také potřeba od koordinátorů zjistit, jak vypadalo běžné fungování KZ před pandemií, jaká byla role koordinátora a jeho činnosti v této době. Z workshopu provedeného s koordinátory zahrad (11. 5. 2021) vyplynulo, že situace spojená s pandemií COVID-19 a souvisejícími vládními opatřeními mohla ovlivnit fungování zahrad ve třech ohledech. Na základě

toho byl polo-strukturovaný rozhovor rozdělen do tří okruhů témat: (i) dopad pandemie COVID-19 na chod zahrady; (ii) dopad na roli koordinátora; (iii) dopad na členy. U všech tří témat byl tedy sledován stav před pandemií a v jejím průběhu.

Průběh šetření a způsoby vyhodnocení dat

V rámci šetření byly provedeny polo-strukturované rozhovory s koordinátory 20 KZ napříč Českem. K identifikaci vhodných zahrad došlo na základě předchozích zkušeností, diskusí v rámci řešitelského týmu a pomocí webového portálu www.mapko.cz, který představuje dobrovolnou databázi KZ v Česku. Z portálu vyplývá, že zhruba polovina všech zahrad zde registrovaných se nachází na území hl. m. Prahy. Z toho důvodu bylo cílem získat ideálně 10 rozhovorů z pražských a 10 z mimopražských zahrad. Při výběru zahrad bylo rovněž snahou postihnout různé typy zahrad, funkce a zaměření zahrady, způsob založení, velikost sídel, umístění, fáze současného fungování apod. Zařazeny byly dříve založené zahrady i ty novější, založené v posledních 2 letech. Koordinátoři byli osloveni pomocí e-mailové komunikace. Oslovování proběhlo ve dvou vlnách tak, aby byla naplněna výše zmíněná kritéria a v reakci na to, že koordinátoři některých KZ odmítli žádost o rozhovor.

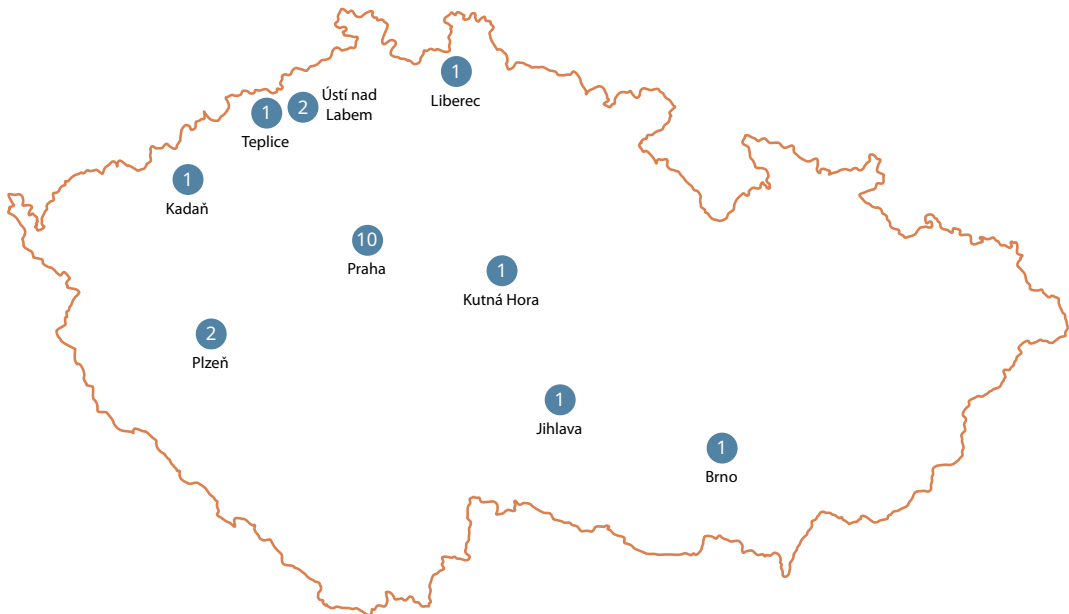

Před zahájením rozhovorů byli koordinátoři požádáni o ústní souhlas s nahráváním rozhovoru tak, aby bylo možné provést následný přepis rozhovorů a analyzovat jejich obsah. Všichni dotazovaní s nahráváním souhlasili.

Pilotní testování okruhů otázek a rozhovoru proběhlo s koordinátorkou KZ v Ústí nad Labem. Ze zpětné vazby vyplynulo, že otázky jsou srozumitelné, v rámci rozhovoru se získají potřebné informace k identifikaci dopadů pandemie na tři identifikované okruhy, není tedy nutné otázky měnit či doplňovat.

Veškeré rozhovory byly doslovně přepsány. V rámci samotné analýzy přepsaných rozhovorů se postupovalo pomocí otevřeného kódování (viz např. Hendl, 2005) a následné interpretace a konceptualizace. Výsledkem takového postupu je popis situace, který dále umožňuje identifikaci vztahů v závislosti na určených vlastnostech. K vyhodnocení byl použit SW Atlas.ti v kombinaci s MS Excel.

Přehled koordinátorů zapojených do výzkumu o fungování KZ a vlivu COVID-19 dle lokality zahrady

Rozhovory se zástupci měst

Cíl

Cílem polo-strukturovaných rozhovorů se zástupci měst bylo získat jejich komplexní pohled na zakládání KZ a potenciál uplatnění městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí v českém prostředí. Ty by fungovaly zejména jako nemateriální forma podpory nezaměstnaných nebo sociálně slabších domácností. Pro naplnění cíle tak byla pozornost v rámci rozhovoru zaměřena na následující čtyři tematické oblasti: (i) informací o dosavadním fungování KZ a jiných forem městského zahrádkářství na území města; (ii) zájmu o vznik KZ ve městě a vnímaných přínosů zahrad; (iii) vnímaných překážek vzniku KZ; (iv) městem zřizované KZ s rozšířenou produkční funkcí jako nových příležitostí pro potravinovou soběstačnost.

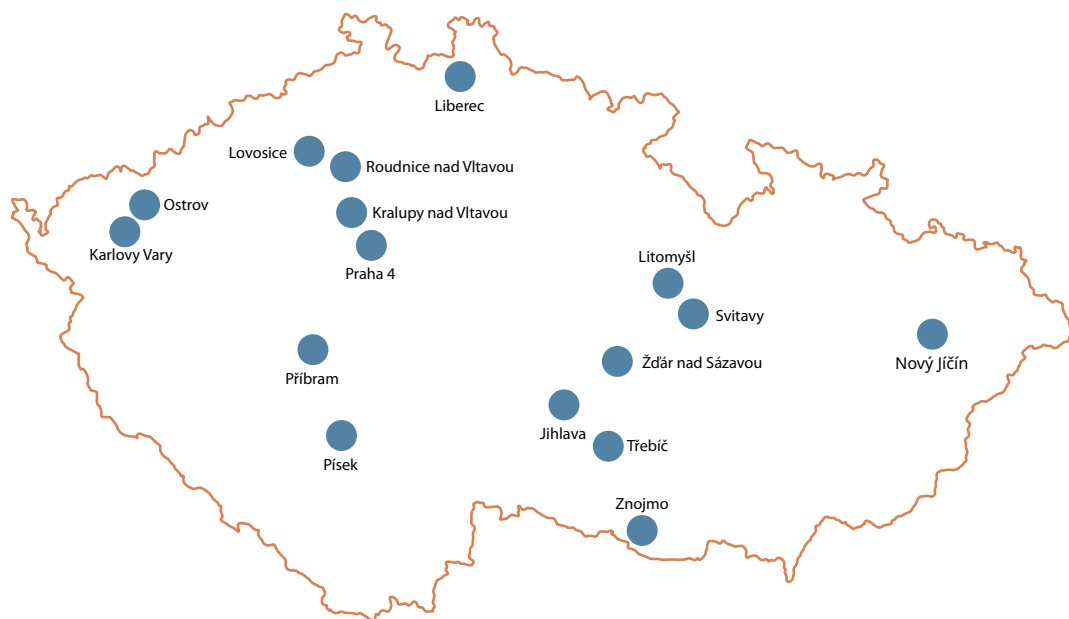
Průběh šetření a způsoby vyhodnocení dat

Řešitelský tým sestavil na základě prvotní analýzy bariér a dalších rešeršních aktivit osnovu polo-strukturovaného rozhovoru, která vždy byla přizpůsobena rozhovoru v konkrétním městě. Jak

bylo uvedeno výše, rozhovor byl zaměřen na čtyři tematické celky. Mimo ně pak byly získávány informace o dotazovaném/dotazovaných. Délka rozhovoru byla obvykle mezi 20 a 40 minutami. Rozhovoru se vždy zúčastnil minimálně jeden z řešitelů projektu a zástupce města, a to dle uvážení konkrétního úřadu. Obvykle se jednalo o starostu, místostarostu nebo vedoucího odboru zabývajícího se životním prostředím, popř. městského architekta nebo správce městské zeleně. Rozhovor byl se souhlasem zástupců města nahráván a následně přepsán pro účely vyhodnocení. Při rozhovoru byl také zjišťován zájem o zapojení do aktivit projektu v roce 2023 – mapování vhodných pozemků a ověřování zájmu obyvatel o městem zřizované KZ s rozšířenou produkční funkcí.

V projektu bylo v souladu s jeho návrhem realizováno 15 rozhovorů napříč městy v Česku. V roce 2023 byl pak realizován dodatečný 16. rozhovor v Roudnici nad Labem, který se vlivem pracovního vytížení na obou stranách nepodařilo zrealizovat v předchozím roce. Většina rozhovorů proběhla osobně. Online forma rozhovoru byla realizována pouze v Příbrami, kdy se nepodařilo najít vhodný průnik termínu pro osobní rozhovor. Zapojená města jsou zachycena na mapě.

Města zahrnutá do šetření formou rozhovorů s jejich zástupci

Identifikace vhodných ploch pomocí GIS analýzy a ověření nabídky pozemků pro KZ ze strany měst

Cíl

Z rozhovorů se zástupci měst z předchozích projektů plyne problém s nalezením vhodných pozemků pro založení KZ. Cílem aktivity bylo navrhnout a pilotně ověřit postup identifikace vhodných pozemků pro založení KZ podle vybraných kritérií za využití geografických informačních systémů (GIS).

Průběh šetření a způsoby vyhodnocení dat

Na základě rešerše a předchozích zkušeností řešitelského týmu byl sestaven přehled parametrů a kritérií vedoucích k vymezení vhodných pozemků pro založení KZ. Kritéria vychází z interdisciplinárního pohledu, jsou zde tedy zahrnuty podmínky vycházející z územního plánování, životního prostředí, ekonomie, geografie, geoinformatiky apod. Následně byly jednotlivé parametry rozděleny do dvou hlavních skupin – primární a sekundární. Primární parametry měly selektivní charakter, tedy definovaly, na jakých pozemcích lze KZ zřídit a kde nikoli. Sekundární podmínky pak definovaly míru vhodnosti daného pozemku. Dále byla provedena analýza proveditelnosti jednotlivých parametrů na základě dostupnosti a podrobnosti (měřítko) datových zdrojů, ze kterých by bylo možné tyto parametry získat či vytvořit. Důraz byl kladen na veřejně dostupné zdroje, tedy na možnost jejich pořízení bez jakýchkoliv finančních nákladů. Přehled primárních a sekundárních kritérií je uveden ve výsledcích.

Na základě rozhovorů realizovaných v roce 2022 a lednu 2023 byla domluvena spolupráce se čtyřmi městy na pilotním ověřování identifikace vhodných pozemků a následné ověřování poptávky obyvatel. Jednalo se o Svitavy, Roudnici nad Labem, Lovosice a Liberec. Původně se počítalo i se zapojením Žďáru nad Sázavou, kde ale v průběhu projektu jedna KZ vznikla a další byly v procesu jednání s městem. V jednání byla taktéž další dvě města, která se nakonec spolupráce rozhodla nevyužít vlivem změny priorit daných zejména energetickou krizí.

Při pilotním ověřování postupu byly u všech čtyř měst vyžádány podklady týkající se informací z neveřejných datových zdrojů. V kombinaci s veřejnými zdroji bylo možné v pilotních městech pracovat s následujícími parametry: (i) pozemek v majetku města; (ii) nezastavěný pozemek; (iii) velikost pozemku nad 200 m²; (iv) pozemek mimo záplavové území; a (v) přítomnost vybraných objektů (parkoviště, školy, domovy důchodců a autobusové zastávky).

Identifikace vhodných ploch pro KZ ve městech byla realizována následovně. V GIS byly na všechny pozemky zájmových obcí z katastru nemovitostí nejprve aplikovány primární parametry, tedy pozemek v majetku města, nezastavěný pozemek, velikost pozemku nad 200 m² a pozemek mimo záplavové území. Na pořadí jednotlivých parametrů nebyl brán zřetel, jelikož všechny měly selektivní charakter. Selekcí na základě těchto parametrů došlo k identifikaci územního vymezení vhodných pozemků. Následně byly aplikovány sekundární parametry a byla vytvořena bodová vrstva vybraných objektů (parkoviště, školy, domovy důchodců a autobusové zastávky). Takto získaná data byla poté kartograficky zpracována do podoby mapy, na jejímž základě bylo možné realizovat terénní výzkum.

Takto vymezená místa byla následně v případě Svitav, Roudnice nad Labem a Liberce osobně navštívena. Na základě terénního šetření byly vybrány vhodné pozemky z pohledu dalších podmínek, které nebylo možné vyhodnotit na základě analýzy v GIS. Nejvhodnější pozemky z pohledu řešitelského týmu byly následně představeny zástupcům měst. Výběr byl podroben analýze konfliktů s případným alternativním využitím daných pozemků (např. plány na budoucí výstavbu škol a školek apod.) nebo jiných limitů, které nebylo možné pomocí předchozích šetření zjistit. V případě Roudnice a Liberce tak byl výběr pozemků pro ověřování poptávky upraven záměnou některých pozemků za jiné, které nebyly v konfliktu budoucích zájmů. V případě Svitav se výběr zúžil na jediný pozemek s tím, že v rámci poptávky bude dána možnost respondentům doporučit jiné, z jejich pohledu vhodné pozemky. V případě Lovosic nebyly z pohledu zástupců města identifikovány žádné vhodné pozemky s ohledem na to, že prvotním krokem je ověřit poptávku obyvatel obecně. V rámci tohoto navazujícího šetření byla

opět dána možnost obyvatelům Lovosic doporučit vhodné pozemky pro založení KZ. Tato možnost byla dána i v Roudnici nad Labem a v Liberci, viz popis metody Ověřování poptávky po KZ mezi obyvateli vybraných měst.

Analýza legislativy a možných konfliktů uplatnění konceptu městem zřizovaných komunitních zahrad s rozšířenou produkční funkcí v Česku

Cíl

Na základě řady konzultací a diskuze s aplikačním garantem byla do řešení projektu zařazena analýza legislativy. Jejím cílem bylo zjistit, zda je při současném nastavení legislativy možné uplatnit koncept městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí jako nefinanční formy podpory. Cílem bylo prověřit možnost uplatnění této nefinanční podpory s ohledem na možnosti čerpání finančních podpor a dále s ohledem na problematiku daní.

Průběh šetření a způsoby vyhodnocení dat

V rámci této aktivity došlo k detailní analýze různých forem státní podpory a případným konfliktům s nimi. Současně pak bylo ověřováno, zda je možné realizovat pěstování na městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí v takovém rozsahu, kdy jsou přebytky či celá produkce prodávána, a tím je realizován dodatečný přívůdek. Pozornost tak byla zaměřena především na (i) Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu; (ii) Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

Ověřování poptávky po KZ mezi obyvateli vybraných měst

Cíl

Toto šetření úzce navazuje na aktivitu mapování vhodných pozemků. Jeho cílem bylo ověřit zájem obyvatel o založení KZ na pozemcích, které byly vy-

tipovány, a ověřit jejich vhodnost z pohledu místních obyvatel. Současně pak byly sbírány i další informace týkající se potenciálu zájmu obyvatel o městem zřizované KZ s rozšířenou produkční funkcí v případě nezaměstnanosti. Struktura dotazníkového šetření byla následující: (i) zjištění zkušeností respondentů s pěstováním a zájmu začít/rozšířit tuto aktivitu v rámci daného města; (ii) dosavadní povědomí o konceptu KZ; (iii) ověření zájmu o pěstování na KZ na vybraných pozemcích s možností navrhnout vlastní vhodné pozemky; (iv) zjištění role, v jaké by případně měl zájem respondent v rámci KZ působit; (v) ověření dalších funkcí a aktivit realizovaných na nově založených KZ z pohledu obyvatel; (vi) hypotetický zájem o městem zřizované KZ s rozšířenou produkční funkcí v případě ztráty jejich příjmu; (vii) socio-demografické údaje o respondentovi. V jednotlivých městech pak byla dána možnost sesbírat ještě další tematicky blízké informace. Mimo jiné tak byla zjišťována sledovanost místních novin, zájem o využívání komunitního kompostování nebo povědomí o vybraných aktivitách města souvisejících s problematikou životního prostředí. Dotazník pracuje jak s uzavřenými otázkami s možností volby, tak s otevřenými otázkami. Vzhledem ke komplexnosti dotazníku bylo využito filtrů, které na základě odpovědí na otázky směřovaly respondenta do vybraných sekcí. Dotazník byl v rámci přípravy pilotně otestován na malém vzorku v Praze-Uhřetíněvsi s důrazem na srozumitelnost otázek. Připomínky byly zpracovány.

Průběh šetření a způsoby vyhodnocení dat

Sběr dat byl postupně realizován v období červen až srpen 2023 ve čtyřech městech. V rámci Svitav a Lovosic byl na základě aktivní spolupráce města zvolen hybridní způsob sběru dat. Online sběr dat probíhal na platformě Google Forms. Dotazník byl ve městech propagován popularizačním článkem v místních novinách a také na sociálních sítích. Současně s tím probíhal sběr formou osobního dotazování (face-to-face) na veřejných prostranstvích v těchto městech. Osobní dotazování bylo využito dále v Liberci a Roudnici nad Labem. Při osobním dotazování byly odpovědi zaznamenávány pomocí tabletu. Respondent měl možnost sledovat dotazník v deskách, kde byly jednotlivé otázky v dosta-

tečné velikosti vytištěny. Současně zde byly i doprovodné ilustrace, jako jsou mapy identifikovaných vhodných míst spolu s obrázky apod.

Cíl sesbírat alespoň 500 dotazníků byl naplněn. Celkem bylo po očištění vzorku o nekompletní dotazníky sesbíráno 594 odpovědí. Nejméně dotazníků bylo sesbíráno v Liberci (118), nejvíce ve Svitavách (176). Návratnost, respektive míra ochoty zapojit se, se pohybovala u osobního dotazování mezi 32 % a 63 %. Průměr za všechna města je 48 %. V rámci osobního sběru bylo dosaženo vyšší míry návratnosti, než tomu bývá u obdobných šetření, a to včetně šetření realizovaných řešitelským týmem UJEP. Počty sesbíraných dotazníků jsou v tabulce.

Počty získaných dotazníků z jednotlivých měst

Město	Liberec	Lovosice	Roudnice nad Labem	Svitavy
Osobní dotazování	118	118	132	104
Online sběr	-	50	-	72
Celkem ve městě	118	168	132	176
Celkem	594			

Základní charakteristika respondentů je uvedena v Příloze 3. Z ní vyplývá, že ve vzorku převažovaly ženy. Věkový průměr respondentů se pohyboval mezi městy od 43 do 51 let. Ve větší míře byla vyšší věková skupina zastoupena v Roudnici nad Labem. Tomu odpovídá i pracovní zařazení respondentů, kde ve všech městech mimo Roudnici nad Labem tvořili hlavní skupinu zaměstnaní na plný pracovní úvazek (40 až 50 % respondentů). V Roudnici nad Labem byla tato skupina zastoupena jen z 35 %, naopak zde vyšší podíl respondentů tvořili lidé v důchodu. Ve všech městech byli dle nejvyššího dosaženého vzdělání nejvíce zastoupenou skupinou lidé se středoškolským vzděláním zakončeným maturitou. Většina respondentů bydlela v bytě (70 až 84 % respondentů). Nejčastěji bydleli na sídlišti, což bylo dáno především lokalitami, kde probíhal sběr. Výjimku tvoří Svitavy, kde byl podíl lidí ze sídliště nižší.

To bylo dáno jak typem zástavby ve městě, tak plošným sběrem, který nebyl úzce zaměřen na určité lokality. Co se týče zkušeností s jakýmkoliv typem pěstování, 70 až 80 % respondentů v době sběru dat aktivně pěstovalo nebo mělo tyto zkušenosti z minulosti.

S ohledem na výši svého příjmu 12 až 18 % respondentů přesahovalo v jednotlivých městech průměrnou mzdu (za druhé čtvrtletí roku 2023 dle údajů Českého statistického úřadu). Mezi průměrnou a minimální mzdou se pohybovalo 56 až 62 % respondentů a 19 až 28 % bylo pod hranicí minimální mzdy nebo zcela bez příjmů.

Vyhodnocení dat probíhalo nejprve zpracováním popisu charakteristik výzkumného vzorku, dále následovalo zpracování popisné statistiky pro další oddíly dotazníku. V rámci analýzy získaných dat byly využity zejména neparametrické párové testy zkoumající vztahy mezi vybranými proměnnými. Předmětem testování pomocí chí-testu a Wilcoxonova testu bylo mimo jiné i to, zda se liší výsledky osobního a online dotazování. Rozdíl se neprokázal.

3. Výsledky realizovaných výzkumů

Následující text se před představením výsledků jednotlivých realizovaných výzkumů a odpovědí na formulované výzkumné otázky věnuje představení KZ v českých městech a jejich fungování. Tento úvod vyplývá především z rozhovorů s koordinátory zahrad, z dotazníků vyplňovaných členy ale i z praktických zkušeností realizačního týmu projektu. Jeho cílem je přiblížit, jak zahrady v současnosti fungují, co zahrnuje jejich běžný provoz, co patří mezi základní činnosti jednotlivých koordinátorů a jak zahrady přispívají k podpoře komunit a poskytování sociálních funkcí.

Z dvaceti rozhovorů s koordinátory zahrad vyplývá, že v běžném provozu se mezi sebou jednotlivé KZ víceméně neliší. Komunita je nejčastěji oficiálně ustanovena jako zapsaný spolek. Ve většině případů je nutné zaplatit členský poplatek, aby bylo možné zahradu využívat. V případě, kdy členský poplatek zaveden není, koordinátoři již o jeho zavedení od následující sezóny uvažují. Nejčastěji jsou zahrady oploceny, v takovém případě mají členové KZ vlastní klíče nebo využívají zámek s číselným kódem. Tím se minimalizuje potřeba přidělování klíčů a organizace náhrady klíčů v případě výměny zámku. Členové tak získávají do zahrady neomezený přístup. V žádné ze zkoumaných zahrad není zakázáno zvat do zahrady i další členy rodiny či známé a přátele členů. Zahrady je tedy možné využívat k setkávání, v některých zahradách jsou členy nejen pěstitelé, ale i další členové, kteří využívají pozemek k jiným účelům (setkávání se, cvičení, přespávání atd.).

Až na jedinou zkoumanou zahradu mají všechny zahrady k dispozici rovněž provozní řád, ať už písemný, nebo ústní, případně jsou podmínky řešeny individuálně v rámci smlouvy se členy. Obvykle pravidla upravují především návštěvní dobu včetně nočního klidu či podmínky pěstování, které nejčastěji omezují využívání chemických přípravků. Řeší ale i dobu, do kdy musí pěstitelé začít obstarávat své záhony tak, aby nedocházelo k jejich neaktivitě a zbytečnému odmítání dalších případných zájemců. V závislosti na konkrétních pozemcích (školní pozemky apod.) obsahují dále zákazy např. požívání alkoholu, kouření, vstupu se psy apod.

Významným bodem v provozních řádech a ve fungování zahrad jsou společné brigády sloužící k obstarávání zázemí zahrad mimo vlastní záhony (úklid, drobné opravy, sekání trávy, přehazování kompostu apod.). Z analýzy lze identifikovat tři různé způsoby, kterým zahrady brigády řeší. V prvním případě, jenž se týká především nových zahrad, společné brigády nemají a jsou kladeny větší nároky na roli koordinátorů, kteří se o společné prostory starají sami nebo s dobrovolnou pomocí dalších členů. Druhým trendem je zavedení povinných brigád na měsíční či jiné bázi. Přestože jsou brigády povinné, koordinátoři uznávají, že nechtějí a nemohou do brigád žádné členy nutit. Přesto tento systém ve většině zahrad funguje. V případech, kdy pravidelné brigády nefungují, zahrady zavedly systém rozdílné výše členských poplatků, který odráží míru zapojení členů do společných brigád a aktivit. Členové tak mohou za údržbu zahrady zaplatit vlastní prací nebo vyšším členským poplatkem.

V rámci provozu zahrad je nakonec možné nalézt poměrně významné rozdíly v rámci organizace společných aktivit, které naplňují především sociální funkci zahrad. Jak v rámci organizace setkání členů, tak i aktivit organizovaných pro širší veřejnost je patrná nezastupitelná role koordinátorů. V rámci projektu byly s ohledem na intenzitu organizovaných aktivit, a tedy výši poskytování sociální funkce, vymezeny čtyři typy zahrad:

 V prvním typu nedochází k organizaci žádných společných akcí, kromě nahodilých brigád či společného setkávání členů (např. opékání buřtů). Často dochází dle koordinátorů k potkávání stále stejných členů, tzv. „zdravého jádra“. V některých případech poté koordinátoři dodávají, že vyvíjeli snahu o setkávání komunity při vzniku zahrady, ale pro nízký zájem či nedostatek jejich času již oficiální setkání neorganizují. V zahradách se tak pořádají pouze neoficiální setkávání části členů, či individuální akce členů s dalšími členy rodiny či přáteli. V některých případech je poté organizace ovlivněna i zázemím zahrady, jako je absence pitné vody, elektřiny či toalet.

✦ Ve druhém typu zahrad jsou nejdůležitějšími akcemi výše zmiňované společné brigády, nejčastěji doplněné navazujícím grilováním apod. Do společných brigád jsou zapojeni všichni členové, kteří se dle svých časových možností mohou během sezóny střídát. Nezřídka jsou poté organizovány i další akce pro členy, mezi které patří např. přednášky o zahrádkaření, opékání buřtů, grilování či akce zaměřené na rodiny s dětmi.

✦ Třetím typem zahrad jsou zahrady, které organizují pravidelné akce nejen pro vlastní členy, ale i pro širší veřejnost. Kromě společných setkání se tak mohou členové účastnit spolu s dalšími sousedy či veřejností organizovaných akcí, jako jsou různé workshopy či přednášky. Nezřídka se zahrady zapojují do akcí organizovaných třetími stranami, jako Uklidíme Česko, Zažít město jinak či Víkend otevřených zahrad. Mezi aktivitami lze nalézt i Férové snídaně, pořádání dětských dnů, pálení čarodějnic, oslavu slunovratu, zdobení vánočního stromu apod. Lze nalézt i zahradu, která využívá možností svého zázemí a pořádá pravidelné dojeny či přednášky o pěstování ve fóliovníku.

✦ Posledním čtvrtým typem jsou zahrady, které lze považovat za nejvíce otevřené veřejnosti a které rovněž v rámci své činnosti spolupracují s dalšími organizacemi při pořádání akcí. Spolupráce probíhá například s mateřskou či základní školou, kdy zahrada poskytuje prostor pro pěstování a výukové místo. V dalších případech zahrady neposkytují prostor pro pěstování, ale pro samotné setkávání. V zahradách se organizují koncerty, divadelní představení, workshopy či přednášky pro širokou veřejnost nebo setkání klubů či různých uzavřených skupin, které nejsou členy KZ. V rámci spolupráce několik zahrad dokonce rozšiřuje svoje aktivity za hranice zahrady a zapojují se např. do Restaurant day.

Další poznatky o fungování zahrad jsou pak ve vazbě na dílčí výzkumné poznatky představeny níže. Cílem tohoto úvodního textu je poskytnout čtenářům základní přehled o fungování zahrad, který může být nezbytný k pochopení níže prezentovaných výsledků.

Zakládání komunitních zahrad a jejich fungování

Jaké jsou motivace lidí stát se členy komunitních zahrad?

Klíčové poznatky

- Nejvýznamnější motivací pro členství v KZ je radost ze zahrádkaření; předání dovedností a znalostí o pěstování dětem; a společenská interakce.
- Naprostá většina členů má předchozí zkušenosti s pěstováním.
- Mezi klíčové přínosy KZ pro města řadí členové redukcí škodlivých látek z ovzduší; regulaci teplot; zlepšení zdraví obyvatel (fyzického i duševního); a produkci plodin.

Z šetření plyne, že většina členů (87 %) má předchozí zkušenosti s pěstováním a ve velké míře disponuje zdrojem vlastních potravin mimo KZ (např. z balkonu, ze zahrady u domu, na chalupě nebo u příbuzných). Téměř 46 % respondentů vstoupilo do zahrady buď v roce 2021, nebo 2020. Jejich působení v KZ započalo v pěstební sezóně, kdy probíhal sběr dat, nebo o rok dříve. Jejich zkušenosti jsou tak do jisté míry ovlivněny pandemií COVID-19. Ostatní respondenti mají dlouhodobější zkušenosti s členstvím v KZ. Délka jejich zkušeností obvykle do jisté míry souvisí s historií dané zahrady. Ve vzorku zahrad byl velký počet těch, které fungují více než 5 let, současně byly zastoupeny i zahrady, které jsou teprve na počátku své existence. Jen minimum respondentů mělo předchozí zkušenosti z jině KZ.

Z šetření dále vyplývá, že mezi tři nejvýznamnější motivace být členem KZ patří: radost ze zahrádkaření; předání znalostí a dovedností o pěstování dětem (kde se berou potraviny a jak je vypěstovat); a společenská interakce. Téměř 64 % oslovených členů využívá na zahradě možnost kompostování bioodpadu. Potvrzují se tak výsledky z jiných šetření o tom, že pěstování je členy považováno spíše za prostředek než cíl jejich činnosti.

Co se týče dopadů COVID-19, u členů, kteří jsou členy 3 a více let, se návštěvnost zahrady nijak dramaticky nezměnila. Většina z nich ji navštěvovala stále

stejně často. Ve velké míře se členové shodují s koordinátory na tom, že v době pandemie postrádali společenské akce a brigády, které tvoří významný atribut komunity. V období COVID-19 nedocházelo u dotazovaných s dlouhodobými zkušenostmi ke změnám v pěstovaných druzích nebo jejich množství. Výjimku tvořili především ti, kteří v době pandemie opustili místo trvalého bydliště a přestěhovali se přechodně na chalupu či jinam. V těchto případech byla produkční funkce omezena.

Z šetření dále plyne, že členové jsou si vědomi širokého spektra přínosů, které zahrada přináší jim i městu jako celku. Mezi nejvíce hodnocené služby patří především redukce škodlivých látek z ovzduší, regulace teplot a tepelného ostrova měst, zlepšení zdraví obyvatel (fyzického i duševního), produkce plodin, poskytování prostoru pro život rostlin a živočichů a zadržení vody a zvýšení kontaktu lidí s přírodou.

Jaké plodiny a v jakém množství se na zahradě vypěstují?

Klíčové poznatky

- KZ umožňují pěstovat s vysokou produktivitou, průměrně se jedná o 4 kg/m².
- Zmapováno bylo více než 90 druhů plodin, nejčastěji jsou pěstována rajčata.
- K pěstování plodin jsou ve většině případů využívány šetrné postupy (bio bez certifikace).

Respondenti ve sledovaných sezónách 2021 a 2022 zaznamenali přes 90 druhů pěstovaných a sklizených potravin všech kategorií: plodové, košťálové, kořenové a listové zeleniny, cibulovin, luskovin, ale i koření, léčivek a v menší míře ovoce (viz Příloha č. 2). Běžně pěstovanými druhy zeleniny byly rajčata, ředkvičky, papriky, jahody, mrkev, hlávkový salát, špenát, hrášek, pažitka či bazalka. Mezi vzácněji pěstovanými rostlinami lze ale najít i meloun, slunečnici, kukuřici, topinambur, fenykl, lichořeřišnici, kopr či hlívu. Pěstovány byly i okrasné květiny.

Ukázka vypěstovaných plodin v komunitních zahradách

Zdroj: foto Tereza Tkadlečková, Jana Bilková

Zdroj: foto Kryštof Herold, Jiřina Urbánková, Lucie Kučerová

Velikost záhonů respondentů se pohybovala v rozmezí 0,5–22 m² s průměrem 3,9 m². Sběr výpěstků probíhal od února do listopadu. Část zahrádkářů využívala kromě svého vlastního záhonu i záhony společné. Úroda na nich byla menší a v této analýze nejsou výpěstky ze společných záhonů zohledňovány i z důvodu chybějících informací o jejich rozloze a přesném rozdělování výpěstků.

Co se týče množství, dohromady za roky 2021 a 2022, jednoznačně nejvíce se vypěstovalo rajčat (klasická i cherry), celkem úctyhodných 152 kg. Nezanedbatelnou produkci lze zaznamenat také u hlávkového salátu, ředkviček, mrkve, cuket, cibule nebo řepy. U všech těchto plodin šlo o výpěstky v rozmezí 15–30 kg. Jednotlivé záhony se od sebe

výrazně lišily intenzitou pěstování. Celkové množství potravin, vypěstované na všech vlastních záhonech v obou letech dohromady bylo 437 kg. Nejmenší úroda v jedné sezóně byla 1,4 kg, nejvyšší 73 kg, průměr pak 15 kg. Při průměrné velikosti záhonu 3,9 m² je průměrná produktivita pěstování 3,9 kg/m², ale i ta je v rámci souboru pěstitelů variabilní: od 0,5 po 30,6 kg/m².

Ačkoli lze mezi lety 2021 a 2022 najít určité rozdíly, například v množství vypěstovaných konkrétních potravin, celkově si je průměrná míra produkce v obou letech podobná: 4,1 kg/m² v roce 2021 a 3,8 kg/m² v roce 2022. Obecně vysoká míra produkce i velká variabilita odpovídají zahraničním i českým výzkumům z různých druhů

zahrad – komunitních, u rodinných domů i v zahrádkářských osadách. Tato čísla také ukazují, byť se jedná o explorativní studii s relativně malým počtem respondentů, že je možné i v městském prostředí a s šetrnými postupy pěstovat značné množství zeleniny.

Jaká je úloha koordinátorů a co je k této činnosti motivuje?

Klíčové poznatky

- Hlavní činností koordinátora je správa zahrady a komunity včetně komunikace se členy i navenek.
- S ohledem na časovou náročnost koordinování zahrady je vhodné rozdělit činnost mezi více členů.
- Mezi hlavní motivace ke koordinační činnosti patří zájem o setkávání se; pěstování; nebo proměna zanedbaného místa v okolí bydliště.
- Nefungující komunita (zejména nevybudované vztahy mezi členy) jsou častým důvodem snižující se motivace koordinátorů věnovat se své roli dlouhodobě.

Text níže představuje výsledky analýzy realizovaných rozhovorů s koordinátory KZ. Kapitola je člena dle stanovených okruhů, kterých se rozhovory týkaly (viz kapitola 2).

Role koordinátorů

Koordinátoři KZ mají při vzniku, ale i při jejím rozvoji a chodu nezastupitelnou roli. Bez jejich aktivity a vedení by zahrady často nevznikly, nebo by zanikly, pokud by koordinátor přestal vykonávat svou funkci. I když většina koordinátorů stála za samotným vznikem zahrad, není výjimkou, že svou úlohu po čase opustili a nahradili je noví koordinátoři. Hlavní rolí koordinátora u již fungující zahrady je udržovat zahradu v chodu, případně ji dále rozvíjet. Rozhovory naznačují, že nalézt nového koordinátora může být obtížné zvláště v případech, kdy lze komunitu v zahradě označit za ne zcela funkční. Jak role koordinátora, tak fungující komunita zahrádkářů jsou tedy pro zahradu klíčové.

Mezi nejdůležitější role koordinátorů obvykle patří zahájení sezóny a komunikace se členy. Zahájení sezóny je spojeno s několika úkoly, jako je svolání úvodní schůze, nábor nových členů, uzavření smluv se zahrádkáři, rozdělení záhonků či organizace výroby nových záhonků, případně komunikace s majiteli pozemku apod. Nábor nových členů nejčastěji probíhá po e-mailové komunikaci a poté společným setkáním na zahradě, kde koordinátor zahradu představí, včetně jejích pravidel. Najdou se i zahrady, které nové členy aktivně hledají, například umístěním informací v místních novinách či na sociálních sítích. V naprosté většině jsou však zahrady na hraně vlastních kapacit a noví členové se nabírají pouze v případě, že část původních zahrádkářů již nemůže pokračovat. Nové členy tedy obvykle není potřeba aktivně hledat, naopak je v zahradách část zájemců odmítána, nebo je na čekací listině.

Komunikace se členy uvnitř komunity nebo i navenek patří k hlavní činnosti koordinátorů v průběhu sezóny. V rámci komunikace se členy se nejčastěji jedná o svolávání schůzí či brigád a samotnou organizaci takových aktivit. V zahradách se našli i dva koordinátoři, kteří ostatním členům zasílají další informace o pěstování, s tipy, co sázet nebo sklízet, či jak se o sazenice a úrodu starat. Nejčastějším komunikačním kanálem jsou e-maily, či on-line klienti (Google Sheet, Whats-App, Facebook), pro efektivní řešení nahodilých problémů však nejsou výjimkou i klasické SMS.

V případě, že jsou v zahradách dále zavedeny přidělené služby, především na zalévání či odnos odpadků, koordinátoři hlídají dodržování těchto služeb a ukládání dalších nahodilých úkolů. Podobně je tomu i v případě, že se na chodu zahrady podílí více osob, např. údržbář, zahradník či člověk zodpovědný za organizaci dětských aktivit, účetní atd. V takovém případě koordinátor komunikuje i s dalšími členy organizačního výboru. Dále není výjimkou, že koordinátor zajišťuje doplňování vody na zalévání, sekání trávy či starost o kompost.

Koordinátoři tak mají přehled o členech KZ, o aktivitách v zahradě a zároveň bývají tahouny či podporovateli činností vedoucích k rozvoji zahrady, jako je zajištění nového vybavení, zkvalitňování zázemí apod.

Zkušenosti koordinátorů komunitních zahrad a jejich spokojenost

V rozhovorech s koordinátory se zjišťovala doba jejich zapojení do koordinování zahrad včetně případných předchozích zkušeností s koordinováním zahrad či s KZ. V rámci zkušeností se dále zjišťovala i časová náročnost této role a možnost zapojení rodinných příslušníků nebo spolupráce s dalšími členy. Nakonec se zjišťovala celková spokojenost koordinátorů s jejich rolí a možné návrhy a požadavky na změny.

Doba vykonávání role koordinátora se mezi zahradami liší i v závislosti na stáří zahrady. Lze nalézt koordinátory a původní zakladatele zahrad, kteří se této činnosti věnují již 9 let. Naopak lze nalézt i koordinátory, kteří zahradu zakládali ve stejné nebo předcházející sezoně, kdy byl rozhovor veden. Činnosti se tedy věnují prvním rokem. Rozhovory byly vedeny i s koordinátory zahrad, kteří zahradu přímo nezakládali, ale jejímu koordinování se nyní věnují. V rámci oslovených koordinátorů je průměrná doba vykonávání jejich funkce 5 let. Když se však koordinátoři rozhodnou svoji roli ukončit, nejčastěji k tomu dochází po třech letech funkce. Pokud jde o předchozí zkušenosti koordinátorů, nejčastěji je pro ně současná pozice koordinátora první zkušeností. Výjimku tvoří koordinátoři, kteří se již věnovali koordinaci či komunitnímu životu v rámci své profese.

Odpovědi na otázku týkající se časové náročnosti vykonávání této pozice se mezi koordinátory v zásadě neliší. Celková náročnost se ve většině případů těžko odhaduje, protože především v sezoně při pořádání aktivit se jedná o nárazovou práci. Většina koordinátorů se však shoduje, že se činnosti věnují zhruba 4–5 hodin měsíčně. V některých případech to však koordinátory „úbec nezatežuje“. Vyšší časové nároky jsou potom spojeny právě s organizováním společných akcí, zvláště pokud se zapojují i širší veřejnost. Většina koordinátorů je s časovou náročností spokojena, někteří však zmiňují, že pro lepší fungování komunity a zahrady by činnosti rádi věnovali více času, pokud by ho měli. Lze však nalézt i případy koordinátorů, kteří vzhledem k dobrovolné povaze činnosti, považují koordinování za časově náročné, což může souviset i s úbytkem jejich volného času.

Pokud jde o zapojování rodinných příslušníků do činností v KZ, nejedná se mezi koordinátory o pravidlo. Ne všichni koordinátoři v zahradě zároveň i pěstují, z čehož vyplývá nižší zapojování rodinných příslušníků. Mezi výjimky však patří občasná pomoc např. dospělých potomků, kteří pomáhají s administrativou nebo naopak se silově náročnou prací (dovoz nářadí, budování truhlíků apod.) Z rozhovorů však vyplývá, že pokud koordinátoři do činnosti zapojují svoji rodinu, především pak děti, vidí ve své činnosti větší smysl a jsou celkově spokojenější. To se může projevat například tím, že koordinátoři nemají žádné návrhy na změny a jsou motivováni k vykonávání své role i do budoucna.

Rozhovory se nakonec zaměřily na celkovou spokojenost koordinátorů, respektive nespokojenost s koordinováním a návrhy koordinátorů na změny. Nejvíce výtek směřuje právě k časové náročnosti ale i k zapojování ostatních členů do komunitního života. Mezi koordinátory není výjimkou, že by se chtěli činnosti věnovat více, což by dle nich prospělo buď fungování komunity, nebo rozvoji zahrady a jejímu zázemí. Vzhledem k dobrovolné povaze koordinování a často i pracovním nárokům jejich zaměstnání však cítí, že nemohou a nevěnují koordinování tolik času, kolik by chtěli. Takový pocit se týká především koordinátorů novějších zahrad, které mají za sebou průměrně 3 sezony, a zároveň koordinátorů, kteří v blízkosti zahrady nebydlí.

V případech, že jsou koordinátoři nespokojeni se zapojováním členů zahrady do aktivit spojených s jejím rozvojem, dodávají, že to může být částečně i jejich chyba. Členům nemuseli dostatečně vysvětlit nároky na jejich zapojení. Vzhledem k naprosté dobrovolnosti a zajišťování nutných aktivit spojených s chodem zahrady pak členové nemusí být dostatečně motivováni se více angažovat. Toto není zmiňovaný problém v případě zahrad, kde se koordinování věnuje více osob, ať společně v týmu nebo se zvlášť přidělenými rolami (zahrádkaření, komunikace, administrativa, finance apod.). Někteří koordinátoři jsou dále přesvědčeni, že by fungování zahrady prospělo, pokud by oni sami či jiná osoba v týmu měli větší zkušenosti se zahrádkařením samotným, a bylo tak možné se na ně obracet pro rady ohledně pěstování. V zahradách, kde takovou pozici mají obsazenou, si jsou takové výhody vědomi a obecně hodnotí možnost pěstování jako efektivnější.

Motivace lidí stát se koordinátory komunitních zahrad v Česku

Odpovědmi na otázky, z jakého důvodu se koordinátoři rozhodli pro vykonávání pozice koordinátora KZ a rovněž proč tuto pozici stále vykonávají, se zjišťovalo, jaké jsou nejčastější motivace českých koordinátorů věnovat se takové roli.

Z rozhovorů vyplývá, že nejčastějším důvodem pro vykonávání pozice koordinátora KZ je dlouhodobý zájem o KZ. Ten se projevuje dvojím způsobem. Buď samotným zájmem o pěstování a možnostmi produkce vlastní zeleniny a ovoce ve vysoké kvalitě, nebo je tento zájem spojen více se sociální funkcí zahrady a zájmem o setkávání se se sousedy a vytváření místní komunity.

Dalšími, již méně častými, důvody pro vykonávání pozice koordinátora jsou environmentální a jiné motivy a rovněž spojení činnosti se zaměstnáním. Environmentálním důvodem je snaha propagovat možnosti pěstování mezi obyvateli s cílem snižovat nároky na dovoz potravin, snižovat množství odpadu, kompostovat apod. Mezi další zmiňované důvody patří snaha o kultivaci veřejného prostoru. Pokud jde o vykonávání role vycházející ze zaměstnání, nejčastěji se jedná o zaměstnání spojené s komunitním životem, například v centru pro podporu lidí s epilepsií, mateřské či vzdělávací centrum. Jedná se ale i o zaměstnání týkající se pěstování a vznik zahrady v místě, kde se koordinátor věnuje správě zeleně.

Mezi nejčastější odpovědi na otázku, proč se této pozici koordinátoři stále věnují, patří, že je to baví, naplňuje je to a dává jim smysl. To se týká jak rozvoje místa, kde se mohou lidé setkávat a kde mohou pěstovat, tak místa, které má vzdělávací funkci. Koordinátoři chtějí ukazovat, jak se pěstují rostliny, a to nejen dětem, ale i ostatní obyvatelům a návštěvníkům zahrady, zájemcům o pěstování nebo veřejnosti, která se v zahradě účastní organizovaných akcí.

Lze však nalézt i KZ, kde jsou koordinátoři méně spokojeni a z různých důvodů uvažují o ukončení své činnosti. V současnosti se ale stále věnují koordinování, protože „nikdo jiný to nechce dělat“. Setrvávání v roli tak lze považovat za méně pravdě-

podobné. Nejčastěji se jedná o koordinátory, kteří nebydlí v blízkosti zahrady, nezapojují do činností spojených s jejím chodem členy rodiny a obecně hodnotí fungování komunity hůře. Další koordinátoři rovněž nejsou spokojeni se svou rolí a cítí se frustrovaní, protože zahrada nefunguje tak, jak by si představovali. Stále však zastávají svou roli, protože cítí zodpovědnost vůči komunitě nebo vůči samotnému místu.

Není však výjimkou, že koordinátoři svou roli již z výše uvedených důvodů opustili. V takovém případě se buď podařilo najít personální náhradu, nebo dokonce v některých případech došlo k ukončení činnosti celé zahrady. V případě relativně větších a starších zahrad, které se dále zapojují do širšího komunitního života a organizují akce pro veřejnost, lze však nalézt i případ zahrady, kde se koordinátoři střídají záměrně s ohledem na náročnost práce.

Motivace koordinátorů vykonávat svou roli dlouhodobě

V posledním okruhu rozhovoru koordinátoři odpovídali na otázky týkající se toho, zda se cítí motivováni tuto pozici dlouhodobě vykonávat, případně, co by je k tomu motivovalo. Odpovědi byly rovněž doplněny řazením setu karet s motivacemi k dlouhodobému vykonávání funkce.

Většina dotazovaných koordinátorů se cítí motivovaná ve své pozici pokračovat. To lze zdůvodnit absentujícími problémy a spokojeností se svou rolí. Sami koordinátoři potom doplňují jako důvod vybudované vztahy v komunitě a spojení s místem, kde cítí spojení s přírodou. Významným důvodem jsou rovněž viditelné výsledky, kterých dosáhli.

Na druhou stranu lze však nalézt, jak již bylo naznačeno v předešlé kapitole, i případy koordinátorů, kteří v pokračování ve své roli motivováni nejsou. Nejčastěji je to způsobeno nároky, které jsou na ně kladeny, a za které nejsou dostatečně oceněni. Koordinátoři necítí dostatečné uznání ze strany členů, jež se projevuje často nízkou mírou jejich pomoci s provozem zahrady. Někteří členové přiznávají, že v případě zvýšení nároků svou činnost ukončí, případně by ji již ukončili, pokud by za sebe našli náhradu. Celkově se podle nich jedná o vysí-

lující práci. Někteří pak pochybují o vhodnosti své osobnosti k výkonu této funkce. Několik koordinátorů sebe samotného považuje spíše za introverta, nedostatečnou kooperaci ze strany členů potom vnímají jako selhání ze své strany. Lze nalézt souvislost mezi motivací v roli pokračovat a tím, nakolik lze dle rozhovorů považovat komunitu zahrádkářů za fungující.

Pokud jde o dlouhodobou motivaci u koordinátorů, kteří ji nyní nemají, uznávají, že finanční odměna by mohla pomoci. Nevnímají to tak ale všichni koordinátoři. Podle některých by to naopak mohlo uškodit snaze budovat komunitu, protože by to mohlo demotivovat ostatní členy k zapojování se do denních činností, za které sami odměňováni nebudou. Nejspíše by se tak jednalo o vhodný motivační prvek v případě zahrad, kde je již komunita vybudovaná a fungující. Druhým příkladem jsou potom případy, kdy by koordinátoři samotní mohli koordinování včetně finanční odměny pojmout alespoň částečně jako své zaměstnání.

Jako další prvek dlouhodobé motivace pak v rozhovorech koordinátoři zmiňovali možnost rozvíjet se a realizovat vlastní vize ve spolupráci s fungující komunitou. Řazení karet s motivacemi k dlouhodobému vykonávání funkce sdělené informace potvrzují. Z výsledků vyplývá, že hlavní motivace lze označit za tzv. vnitřní, jako je zájem o setkávání se s lidmi, o zahradu a místo samotné, o vytváření prostoru pro trávení volného času nebo o zlepšování kvality života ostatních obyvatel. Naopak motivace jako je uznání, kariéra nebo finanční odměny nepovažuje většina koordinátorů za důležité.

Fungování zahrad za krizí

Jak fungovaly komunitní zahrady v době pandemie COVID-19? Jakým výzvám čelili koordinátoři těchto zahrad?

Klíčové poznatky

- Díky nejistotě členů a koordinátorů o budoucím vývoji pandemie došlo v některých KZ k pozdějšímu zahájení sezóny.
- Přes počáteční nejistotu se koordinátoři na nově vzniklou situaci rychle adaptovali úpravou pravidel a zavedením online komunikace plánování návštěv a brigád na zahradě.
- V Praze a dalších velkých městech se všichni koordinátoři shodují, že KZ byly během COVID-19 využívány častěji než v době před pandemií.
- V menších městech se návštěvnost KZ snížila díky obavám o zdraví a využívání pobytu na vlastní zahradě nebo chalupě.

Text níže představuje výsledky analýzy realizovaných rozhovorů s koordinátory KZ. Kapitola je člena dle stanovených okruhů, kterých se rozhovory týkaly a u kterých se sledoval dopad opatření souvisejících s pandemií COVID-19.

Dopad opatření souvisejících s pandemií COVID-19 na provoz zahrad

Dopad vládních opatření souvisejících s pandemií COVID-19 na provoz zahrad lze pozorovat v několika úrovních. V některých zahradách došlo vlivem pandemie k odsunutí začátku sezóny z důvodu nejistoty koordinátorů a členů ohledně budoucího vývoje. V jednom případě zahrada provoz oficiálně vůbec nezahájila, protože koordinátor z důvodu platných opatření opustil město a trávil jarní a letní měsíce na chalupě. Členové si mohli dále pěstovat, ale zcela individuálně. V kontrastu s tím lze najít několik případů zahrad, ve kterých koordinátoři využili času, kdy bylo omezeno setkávání, aby zahradu buď vybudovali, nebo významným způsobem zapracovali na jejím rozvoji. V tomto ohledu tak opatření přinesla nejen nové výzvy, ale i příležitosti pro rozvoj zahrad.

Ty vznikly především z důvodu nemožnosti cestování a s tím spojeným větším množstvím volného času. Tento trend bylo možné pozorovat výhradně ve velkých městech. Jak koordinátoři zahrad z menších měst dodávají, oni i členové častěji trávili volný čas na vlastních zahradách, které mají k dispozici častěji právě než členové zahrad z velkých měst.

Nejvýznamnějším dopadem dotýkajícím se v podstatě všech KZ, které byly do výzkumu zapojené, byla nutnost zrušení společných setkání a organizovaných aktivit. Někteří koordinátoři uznávají, že se snížily výdaje zahrady a mohli tak ušetřit finanční prostředky. Naproti tomu především zahrady spolupracující se třetími stranami, jako je Restaurant day či Zažít město jinak, o část příjmu přišly. Nicméně všichni koordinátoři se shodují, že především komunitnímu životu tato omezení neprospěla. Největší problém pak koordinátoři pocítovali v nemožnosti seznámení se s novými členy zahrady. Stejně tak i s plněním běžných úkolů, které byly původně řešeny v rámci pracovních brigád. Z toho důvodu lze identifikovat především dvě změny v provozu zahrad. Méně častým případem bylo přesunutí všech nebo části setkání z jara do podzimní části. Přesto však návštěvnost v mnoha případech nebyla tak vysoká. Druhou změnou byl nový formát brigád, který byl nejčastěji řešen individuálně, s využitím online formulářů či jiného komunikačního kanálu. O úkoly se pak členové hlásili a plnily se průběžně tak, aby se v zahradách členové příliš nepotkávali a nesdružovali. V dalších případech v zahradách brigády probíhaly v době rozvolnění, přesto ne oficiálně a rovněž v menších uzavřených skupinách, nebo je plnili pouze koordinátoři.

Z rozhovorů dále vyplývá, že samotné navštěvování zahrad, pokud jde o jejich členy a pěstování, příliš dotčeno nebylo. Vzhledem k tomu, že se jedná o venkovní prostory a zahrady jsou často poměrně rozlehlé, členové mohli zahradu libovolně navštěvovat. Pouze ve dvou případech koordinátoři vytvořili on-line tabulku pro zaznamenávání přítomnosti členů, aby se předešlo sdružování. V druhém případě vznikl kalendář pro zaznamenávání větších akcí, jako byly individuální oslavy narozenin apod. Až na jedinou výjimku z menšího města byly zahrady výhradně ve velkých městech svými členy více využívány pro soukromé pořádání oslav nebo setkání.

Dle koordinátorů je možné identifikovat i několik dalších výzev či nutných změn spojených s nově vzniklou situací v důsledku pandemie. Za prvé bylo nutné do zahrad instalovat desinfekce, případně upravit provozní řády a předcházet tak riziku nákazy. Zadruhé se v některých zahradách jako problémová ukázala pravidla spolku, který se v dostatečném počtu nemohl scházet. S tím souvisely problémy např. s nemožností oficiálního přijetí nových členů, pokud o něm dle stanov rozhodují členové a nemohou hlasovat per rollam.

Ve třech případech lze poté nalézt i aktivizaci komunity v době této krize spojené s COVID-19, která se projevila např. ve společném šití roušek či nabízené pomoci seniorům s nákupy či dalších věcí. Ve všech případech je však taková zahrada součástí většího celku, kdy nelze takové aktivity připisovat přímo KZ.

Dopad opatření souvisejících s pandemií COVID-19 na roli koordinátorů

Většina koordinátorů se shoduje, že během platných vládních opatření souvisejících s COVID-19 nebyla jejich úloha významně ovlivněna. Kromě řešení jednorázových problémů, jako otázky, zda mohou začít novou sezónu a za jakých podmínek, a později zavedení nových pravidel setkávání včetně zajištění desinfekce, se jejich role COVID-19 významně nedotkla.

Naprostá většina koordinátorů se shoduje, že jim během COVID-19 odpadly některé povinnosti, což bylo dáno nemožností organizovat společná setkávání. Na druhou stranu byly během této doby kladeny větší nároky na komunikaci ve virtuálním prostoru. Část koordinátorů uznala, že taková práce byla často vysilující. Lze ale nalézt i zahradu, ve které koordinátor naopak obvolával členy zahrady v době uzavření (lockdown), aby neztratili sociální kontakt, protože se jednalo především o seniory. Další novou aktivitou bylo rovněž nahrávání tematických videí pro tyto členy, například o přesazování rostlin či výrobě pomazánek z úrody atd. Jedná se o případ zahrady přidružené k organizaci, do které byl během pandemie z důvodu opatření zakázán přístup a zahrada tak byla pro členy nedostupná.

Mezi další identifikované problémy, které někteří koordinátoři museli řešit, bylo zmiňované studium podmínek, za jakých mohou začít s provozem a rovněž za jakých se může svolat členská schůze pro schválení nových členů a další rozhodování. V další zahradě potom koordinátor řešil významně vyšší nároky na komunikaci navenek, kdy se z důvodu nemožnosti brigády nestíhali v zahradě starat o kompost. Proto došlo k uzavření okna v brance pro vzhazování bioodpadů z domácností. Jak vyšlo najevo, kompost využívala velká část veřejnosti, která poté koordinátorovi psala se svými dotazy.

V rámci ostatních běžných starostí vznikl další problém se sekáním trávy. V jedné zahradě byli na sekání trávy domluveni s majitelkou ovčích farmy, která si trávu sekala pro vlastní potřeby. V době COVID-19 však nemohla do zahrady dojíždět a koordinátor tak musel řešit záložní řešení z důvodu absence elektřiny v zahradě a poměrně rozlehlého pozemku. Sekání se nakonec vyřešilo za pomoci správy zeleně městské části.

Z rozhovorů tedy vyplývá, že přes počáteční nejistotu se koordinátoři na nově vzniklou situaci rychle adaptovali a provoz zahrad nebyl zásadně ovlivněn. Podle některých koordinátorů dokonce nebyli ovlivněni vůbec.

Dopad opatření souvisejících s pandemií COVID-19 na členy zahrad

Z rozhovorů i předešlých průzkumů vyplývá, že kapacita zahrad se obecně liší v závislosti na velikosti pozemku, případně samotných záhonů či nárocích na zázemí a doplňující funkce zahrad, jako je prostor pro děti, pro grilování a další. U naprosté většiny zahrad je právě tato kapacita kolem 20 až 30 truhlíků pro jednotlivce či partnery a rodiny. Dále se ukazuje, že maximální kapacity se v zahradě nejčastěji dosáhne po druhé sezoně, kdy už je zahrada vybudovaná a obyvatelé o ní získají povědomí. Napříč zahradami zapojenými do výzkumu existuje zhruba polovina, která již nepřijímá nové členy, případně má pořadníky. Ve druhé polovině zahrad se každou sezonu pravidelně čtvrtina až třetina členů obměňuje, či se ještě dále rozšiřují.

Naprostá většina členů, dle koordinátorů, bydlí v sousedství zahrady nebo v docházkové vzdálenosti, delší dojíždění členů i samotných koordinátorů ale není výjimkou. To se samozřejmě projevuje i na fungování komunity, respektive na četnosti setkávání členů atd. Pokud mají koordinátoři povědomí o využívání zahrady jednotlivými členy, odhadují, že nejčastěji zahrádkáři navštěvují zahradu 2-3 týdně, matky či rodiny s dětmi častěji.

Většina koordinátorů vnímala dopad COVID-19 a souvisejících vládních opatření na návštěvnost zahrad a chování jejich členů. Pouze ve třech zahradách nezaznamenali změnu nebo ji nemohli posoudit. Jedna zahrada byla pro členy zcela nedostupná z důvodu uzavření přidruženého objektu. V dalších zahradách koordinátoři nemohli posoudit návštěvnost z důvodu vlastní nepřítomnosti.

V rámci využívání zahrad jejími členy vyplynuly z rozhovorů dva trendy. Dopad na návštěvnost lze na základě nich rozdělit na hlavní město Prahu, přičemž podobný trend lze sledovat i v Plzni nebo Ústí nad Labem, zatímco v ostatních převážně menších městech lze sledovat odlišný trend.

V Praze a dalších velkých městech se všichni koordinátoři shodují, že zahrady byly během COVID-19 a souvisejících opatření využívány častěji než v době před pandemií. Zároveň však dodávají, že tomu tak bylo ze strany především rodin s dětmi. Jak dodávají, zahrady byly často jediným místem, kam se mohly rodiny s dětmi v době uzavření zájmových kroužků a klubů vydat a trávit zde volný čas. Zvýšení zájmu se však projevilo i u ostatních členů, kteří dle slov koordinátora „...to brali tak, že se sem přišli na-dechnout.“ Koordinátoři se víceméně shodují, že zahrady byly vnímány jako bezpečné místo, kde bylo možné pohybovat se venku bez ochrany dýchacích cest a s pocitem většího bezpečí. Naopak byl ale zaznamenán snížený zájem ze strany členů seniorského věku. Pokud byli mezi členy zahrad senioři, až na výjimku z jediné pražské zahrady v podstatě docházení do zahrady zcela omezili z důvodu obav o své zdraví.

V ostatních zahradách z menších měst lze naopak pozorovat snížený zájem členů ze všech věkových skupin. Částečně to lze vysvětlit opět nejistotou a strachem o své zdraví, zároveň však koordinátoři doplňují, že členové z těchto zahrad často měli vlastní zahradu či možnost pobytu na chatě či chalupě, čehož využili. Nebylo rovněž výjimkou, že v prvním roce pandemie (2020) zahrádkáři vůbec nezačali pěstovat.

Napříč zahradami ve všech městech se koordinátoři nakonec shodují, že lze neustále pozorovat zvýšený zájem i ze strany nových, a nejen stávajících členů o pěstování. Opět však dodávají, že je to trend posledních několika let a není možné určit vliv pandemie. V některých, především menších městech byl zaznamenán útlum zájmu nových členů v prvním roce pandemie, ve velkých městech a dalším roce již zas v naprosté většině zahrad poptávka převyšovala kapacitu volných truhlíků a záhonů k pěstování. Avšak vzhledem k tomu, že koordinátoři se nových členů neptají na důvody, proč mají o pěstování zájem, vliv pandemie opět není možné potvrdit.

Bariéry a příležitosti KZ z pohledu zástupců měst

Jaké jsou přínosy komunitních zahrad a co brání jejich zakládání v menších městech?

Klíčové poznatky

- Většina oslovených zástupců měst se domnívá, že by KZ na jejich území měly vzniknout zdola, tzn. na základě iniciativy samotných občanů a komunit.
- Zástupci měst jsou obvykle ochotní podpořit založení KZ poskytnutím pozemku a/nebo materiálně.
- Zástupci měst často vnímají KZ jako místa podporující komunitu a patriotismus ve městě nebo v dané lokalitě.
- V řadě měst naráží podpora KZ na obavy o dostatečný zájem obyvatel o jejich využívání.

Text níže představuje výsledky analýzy realizovaných rozhovorů s koordinátory KZ. Kapitola je členěna dle stanovených okruhů, kterých se rozhovory týkaly.

Úloha měst v zakládání nových komunitních zahrad

Většina oslovených zástupců měst se domnívá, že by KZ na jejich území měly vznikat zdola, tzn. na základě iniciativy samotných občanů a komunit, spíše než na základě iniciativy shora, tzn. samotných měst. U druhé varianty se města obávají zejména toho, že by nevznikly KZ podle představy samotných uživatelů, což by mělo vliv na neochotu pečovat o dané místo. Pokud je město vzniku KZ otevřeno, vnímá svoji aktivní roli zejména v koncepční a přípravné fázi vzniku zahrady. V rámci koncepcí vnímá svoji úlohu zejména ve vytipování vhodných lokalit na základě územně plánovací dokumentace a v procesu nastavení a dohledu základních pravidel, ve kterých se provoz zahrady musí pohybovat.

„Koordinátorem by podle mě měl být občan. Prostě někdo, kdo by tím žil, převzal by odpovědnost a komunikoval s lidmi. My jsme tady jako město tak vytížení, že na komunikaci s jednotlivci nemáme úplně čas.“

V přípravné fázi město zájemcům obvykle nabízí materiální pomoc (např. ve formě dřeva, zeminy apod.), administrativní pomoc (např. s pronájmem pozemku), ale i pomoc s vybudováním potřebné infrastruktury (jako je např. zdroj vody a elektřiny). Nepřeje si již vstupovat do samotné realizace a provozu KZ.

„Myslím, že i komunitní zahrada by měla mít nějaký řád... i vizuální stránku projektu. Myslím, že by bylo hezké mít něco takového v našem městě.“ Z několika případů vyplynulo, že by město rádo ovlivnilo podobu zahrady s cílem omezit realizaci nevhodně vyhlížejících přístřešků apod. V jednom městě padl i návrh na vytvoření manuálu, respektive podmínek zahrnujících požadavky na vzhled a fungování zahrady ze strany města jako zapůjčitele pozemku.

Zájem o vznik komunitních zahrad ve městě

Na základě zjištění v rámci rozhovorů lze identifikovat čtyři základní typy postojů, s jakými zástupci měst přistupují ke vzniku KZ na jejich území. Jedná se o města a obce: (i) podporující; (ii) hledající cesty; (iii) s pasivním přístupem; (iv) nevidící potenciál.

První skupinu lze identifikovat jako zástupce měst a obcí podporující vznik KZ. Tato skupina má obvykle zkušenosti s fungováním jedné či více KZ na svém území a podporuje vznik dalších. Obvykle čerpají ze zkušeností a spolupráce s koordinátory fungujících KZ a neziskovými organizacemi. Zároveň jejich zájem o KZ plyne ze zájmu podporovat na svém území rozmanité prvky zeleně a komunitních projektů, které mohou oživit veřejná místa, jež jsou z jejich pohledu nevyužitá.

Druhá skupina zástupců nemá takové zkušenosti s fungováním KZ na území města, nicméně je jim myšlenka komunitního pěstování blízká, a proto ve spolupráci s místními iniciativami sama aktivně hledají cesty ke vzniku KZ na svém území. Často se jedná i o města, která nemají dobré zkušenosti z předešlých projektů, nicméně se snaží zlepšit fungování současných projektů a nastavit lepší podmínky pro projekty budoucí. Častým společným rysem této skupiny je nejistota ohledně výběru nevhodnějšího místa a také nejistoty ohledně poptávky komunity po realizaci KZ.

Třetí identifikovanou skupinou jsou pak zástupci měst, kteří zaujímají k možnému vzniku KZ spíše pasivní přístup. Myšlenka komunitního pěstování je jim většinou blízká a v minulosti se s ní již setkali, přesto doposud nepodnikli žádné kroky k tomu, aby taková místa na území jejich měst vznikala. Nejčastěji vyjádřeným důvodem je skutečnost, že doposud nepřišla žádná aktivita ze strany občanů, která by vznik takového projektu iniciovala. Dalším důvodem může být i to, že z důvodu nedostatku zkušeností prozatím nemají ke KZ dostatečnou důvěru, aby sami převzali aktivnější roli.

Čtvrtou skupinou je pak skupina zástupců měst, kteří z různých důvodů nevidí potenciál pro vznik KZ na svém území. Často se jedná o města, jež nemají zkušenosti s fungováním KZ na svém území, popřípadě

se s touto myšlenkou doposud neseetkala a v rámci rozhovoru k ní zástupci těchto měst byli spíše skeptičtí a nevnímali vznik takových míst jako prioritu. Vnímají, že na jejich území je dostatek zahrádkářských osad a ostatní dostupné zeleně, případně argumentují nedostupností vhodných míst a obecnou neochotou občanů se na komunitním pěstování podílet. Tyto důvody pak označují za hlavní faktory, kterými zdůvodňují nízký potenciál vzniku a fungování KZ na jejich území. Přestože tato města a obce nevidí velký potenciál pro vznik KZ na jejich území, nebrání se tomu, aby taková místa vznikala, spíše ale jako samostatné projekty jednotlivců a komunit, na soukromých pozemcích a bez zásahů úřadu.

Vnímané přínosy komunitních zahrad

Oslovení zástupci měst vnímají širokou skupinu přínosů KZ. Nejčastěji vyjádřenými přínosy jsou přínosy sociální. Zástupci měst vnímají KZ jako místa podporující komunitu a patriotismus v daném území. Také jako prvek, který v občanech podporuje angažovanost a rozvíjí zájem o místo samotné a ve výsledku i o celkové dění ve městě. Vnímají také význam možnosti potkávat se na daném místě s ostatními, sdílet svoje zkušenosti a celkově zlepšit kvalitu života. Často zmiňovanými přínosy byla i možnost ukázat dětem, kde se berou potraviny, a zprostředkování vztahu k hodnotě práce nebo produkci jako takové.

„Možná jde opravdu o to, aby děti začaly přemýšlet o tom, že není dobré kupovat ovoce a zeleninu z druhé poloviny světa a že je lepší si je zkusit vypěstovat.“ Tyto sociální přínosy byly vnímány jako ještě důležitější než přínosy ze samotného pěstování. Samotné pěstování v rámci KZ je zástupci měst se zkušenostmi s KZ vnímáno spíše jako prostředek pro poskytování sociální funkce a spojovací prvek mezi obyvateli než jako klíčový přínos.

Ve vztahu k fungování města byly jako důležité přínosy označeny spíše praktické přínosy existence zahrad. Údržba místa ze strany komunity znamená, že se o něj nemusí starat město samotné. *„Teď to bude znít strašně přizemně, ale oni se o to místo starají, ne my.“* Mnohdy vznik zahrady dá smysl prostoru, který město neumí jinak využít nebo na jiné využití nemá prostředky. Zmíněno bylo, že KZ města vnímají jako prostředek k oživení místa, kte-

ré může dát zanedbanému nebo problematickému prostoru sociální kontrolu. Zároveň může být vznik KZ také částečnou alternativou v situaci, kdy město z různých důvodů uvažuje o zrušení např. zahrádkářských osad. Zmiňovány byly i přínosy rekreační, kdy lidé mají možnost odpočinku a trávení volného času v daném místě, v případě zahrádkářských osad si tam postavit i objekt k užívání.

Na základě provedených rozhovorů lze zástupce měst rozdělit do tří kategorií podle vnímání poskytovaných přínosů. V první kategorii jsou města, jejichž zástupci vnímají širokou škálu přínosů, včetně sociálních, kulturních, produkčních, ale i souvisejících s přínosy pro adaptaci měst na změnu klimatu. Ve druhé kategorii jsou zástupci, kteří vnímají především sociální a produkční přínosy. V poslední kategorii jsou města, jejichž zástupci vnímají jen velmi malé přínosy KZ, a to buď v podobě pouhého pěstování, nebo příležitosti k socializaci.

Následně provedená analýza dále ukazuje, že zástupci, kteří vnímají pouze malou nabídku poskytovaných přínosů, jsou také méně ochotni aktivně podporovat vytváření KZ. Naopak ve většině případů, kdy si zástupci měst uvědomují širokou škálu poskytovaných přínosů, již KZ aktivně podporují nebo hledají způsoby, jak je podpořit. Nízký význam a v některých případech i skepse k produkční funkci se projevuje napříč všemi třemi skupinami. To může být způsobeno i srovnáním se zahrádkářskými osadami, které jsou u nás historicky velmi rozšířené. Výsledky naznačují, že je vhodné využít příklady dobré praxe k šíření zakládání KZ ve městech a k informování o široké škále přínosů, které KZ poskytují.

Vnímání překážky vzniku a fungování komunitních zahrad

Oproti představeným vnímaným přínosům se našli i zástupci, kteří v komunitním zahrádkaření nevidí žádný přínos. „Kdo chce pěstovat, má zahradu, velké plochy, a kdo pěstovat nechce, ten do pozemků, které nevlastní, investovat nebude.“ Někteří dokonce vnímají existenci takových zahrad pro město negativně: „Pro město přináší větší nároky od lidí, kteří tam jsou. Chtějí elektřinu, chtějí elektrickou přípojku. Takže pro město je to prostě jako další starost, která se musí řešit.“

Bariéry, jež při zakládání a podpoře budování KZ z pohledu měst existují, lze rozdělit do kategorií technických a personálních. Technické bariéry jsou většinou překážky, které vyplývají z okolního prostředí nebo nastavených pravidel organizace města. Lze mezi ně zařadit nevyřešené majetkoprávní vztahy vhodných pozemků, které nejsou ve správě samotné obce, charakter zástavby způsobující nákladné nebo technicky neuskutečnitelné využití prostoru, chybějící technické zázemí jako např. zdroj vody případně elektřiny u vybraných pozemků, ale i nevědomost zástupců měst o vhodných pozemcích nebo jejich nedostatek. U výběru pozemků potom může být překážkou i územní a regulační plán obce, ve kterém se s podobným využitím pozemku nepočítá, ale i potřeba pozemek oplotit, což nemusí být v souladu s územním plánem obce např. s ohledem na omezení související se záplavovým územím nebo s tlakem na výstavbu parkovišť apod.

Na rozdíl od technických překážek, které lze často překonat jen s obtížemi, personální překážky vyplývají často z nedostatečných časových možností zástupců měst, z nízké míry informací nebo z nedostatku komunikace. Patří sem absence kontaktní osoby na místním úřadu, s kým by veřejnost mohla vznik a rozvoj zahrady řešit, a malý kontakt s místními komunitními leadery a spolky, kteří mohou být spolu s úřadem hybateli vzniku a chodu KZ. S tím může souviset nemožnost nalézt vhodného koordinátora/y nové KZ a celkový nezájem místních obyvatel o KZ. Nedostatek informací se může projevit tím, že obec neví, jak KZ založit, jak nastavit pravidla fungování, nebo jak ji financovat a spravovat. Povědomí často nemusí mít ani o poptávce ze strany obyvatel, kterou mohou obce podceňovat. Nezájem o KZ někdy může plynout i z politické nechuti. Někteří zástupci měst potom projeví obavy z neodborné péče o svěřené pozemky.

Mapování ploch a zjišťování nabídky a poptávky

Jak lze identifikovat vhodná místa pro založení zahrad? Jak lze ověřit poptávku obyvatel po komunitních zahradách?

Klíčové poznatky

- K mapování vhodných pozemků lze využít řadu kritérií, místní znalost tuto činnost významně zjednodušuje.
- Dostupnost dat se mezi městy významně liší, část dat lze získat z veřejně dostupných databází.
- Osobní nebo on-line dotazníkové šetření mezi obyvateli se ukázalo jako vhodný zdroj dalších informací pro výběr vhodných pozemků a ověření zájmu obyvatel o zřízení KZ.
- Mapování a sběr dat jednak ukázaly vysoký zájem obyvatel všech pilotních měst podpořit vznik KZ, druhotně pomohly ve vybraných lokalitách odhalit jiné využívání území, které může být v dané lokalitě se zřízením KZ v konfliktu.

Vymezení primárních a sekundárních kritérií pro identifikaci vhodných pozemků

Na základě rešerše literatury, zkušeností KOKOZA a UJEP, návštěv KZ a realizace rozhovorů s jejich koordinátory byl za spolupráce řešitelského týmu sestaven seznam kritérií posuzujících vhodnost pozemků pro založení KZ. U některých kritérií jde o pozitivní vliv (např. obecní vlastnictví pozemku), u jiných o negativní až vylučovací vliv (např. těsné sousedství silnice I. třídy). Mnohá kritéria mohou potenciálně ovlivnit kvalitu pozemku, ale je třeba s nimi pracovat kvalitativně, tzn. že je třeba je samostatně zhodnotit a nedají se použít jako automatické kritérium (např. kvalita půdy).

Kritéria byla následně rozdělena do dvou kategorií: (i) primární, která slouží k vyloučení pozemků, jež nejsou vhodné/smysluplné pro zřízení zahrady za podpory města. Jedná se tedy o vylučující kritérium; (ii) sekundární, zahrnující podmínky, podle kterých lze případně z dostupných pozemků vybrat nejvhodnější.

Primární (vylučující) kritéria (na kterých pozemcích zahradu nelze zřídit nebo není smysluplné ji zřídit s podporou města):

- Pozemek není ve vlastnictví obce nebo městské instituce s volnými (nezastavěnými) pozemky (např. školy)
- Plné zastínění pozemku
- Těsné sousedství se silnicí I. třídy
- Sousedství s problematickými provozy typu herny, bary,...
- Sousedství s průmyslovými a jinými provozy ve vazbě na znečištění životního prostředí
- Záplavová území (vyřadit pozemky, které mají vysoké riziko – jsou v přímé záplavové zóně)
- Velikost pozemku (méně než 200 m²)

Sekundární kritéria (slouží k výběru nejvhodnějších pozemků z těch, které nám vyplynou po aplikaci primárních kritérií):

- Využití pozemků (zastavěnost, případně zastavitelnost území)
- Kvalita půdy
- Přístup k vodě (může být i ze střech(y) okolních budov)
- Přístup ke komunikaci
- Možnost stavět (plot, altán)
- Hustota obyvatel, respektive typ zástavby
- Časová dostupnost od MHD, možnost parkování v případě odlehlejší oblasti
- Velikost pozemku (více jak 500 m² je vhodnější, menší je méně vhodné)
- Svažitost terénu

Návrh možnosti vyhodnocení kritérií pomocí analýzy v GIS a veřejně dostupných dat

Jak už bylo v úvodu popsáno, výše definovaná kritéria jsou předmětem dalšího posouzení. To zjišťuje, nakolik je možné tato kritéria vyhodnocovat pomocí GIS tak, aby byl proces identifikace a výběru vhodného pozemku co nejsnazší.

Klíčový je v tomto ohledu způsob, jak by k vyhodnocování mělo docházet. Nabízí se dvě základní možnosti, případně jejich kombinace: (i) Zástupci měst získávají veškerá data z jednotlivých databází, v rámci GIS identifikují žádané lokality; (ii) Zástupci měst nepotřebují pracovat v GIS, ale využijí externí zdroje, jako jsou např. webové mapy či mapové portály.

Vzhledem ke komplexnosti problematiky při výběru vhodného pozemku a na základě pilotního ověření ve čtyřech vybraných městech se jeví jako nejvhodnější kombinace obou metod. Nejprve dojde k částečnému zpracování dat pomocí GIS a následnému zahrnutí dalších dat z externích zdrojů, případně osobní znalosti lokality. Tomu je také uzpůsoben následující přehled.

Při volbě postupu, respektive tvorbě doporučení na identifikaci vhodných pozemků založeném čistě na GIS existuje velké riziko, že postup nebude příliš využíván vzhledem k časové náročnosti a nárokům na dovednosti nezbytné při zpracování dat v GIS.

Primární (vyklučující) kritéria (udávají, na kterých pozemcích je smysluplné zřizovat komunitní zahradu s podporou města):

KRITÉRIUM	DATA V GIS	JAK JE ZÍSKAT
Obecní vlastnictví pozemku nebo městské instituce s volnými (nezastavěnými) pozemky (např. školy)	ČÁSTEČNĚ	<p>Katastr nemovitostí. Každá obec by měla mít přístup i data. Dostupnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> • na webu lze hledat jednotlivé parcely: https://nahliznidokn.cuzk.cz/ • vlastní stažená data
Plné zastínění pozemku	NE	<p>Jsou potřeba 3D data a následný výpočet – provedení analýzy.</p> <p>Alternativně lze rámcově odhadnout z webové mapy Mapy.cz pomocí přepnutí do 3D scény a analyzování budovy ve 3D a s texturami. Díky tomu je vidět výška budov. Postup:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zapnutí leteckého snímku (z letadla) vlevo nahoře • zapnutí módu 3D pohledu • ovládním pomocí kurzoru myši provést odhad zastínění vybraného pozemku
Těsné sousedství se silnicí I. třídy	ČÁSTEČNĚ	<p>Data jsou běžně dostupná, ale definování sousedství se musí spočítat.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ZABAGED (základní báze geografických dat): https://1url.cz/rrd78 • Data50 ČÚZK: https://1url.cz/jrd7y • nahlížení na tematickou mapu silnic od ŘSD (ředitelství silnic a dálnic): https://1url.cz/Qr4LN
Sousedství s problematickými provozy typu herny, bary,...	NE	<p>Pokud si město samo nezpracovává vlastní mapy (např. pocit bezpečí, kriminalita apod.), nejsou informace běžně dostupné. Existuje navíc poměrně dynamický vývoj. Lze však očekávat dobré povědomí zástupců MÚ. Je proto možné zahrnout kritérium manuálně na základě znalostí. Tzv. od stolu se případně dá pro jednotlivé lokality vyhledávat na webových mapách. Např. na Mapy.cz lze vyhledat „bary“ či „restaurace“. (Vhodné především pro kontrolu, aby se ověřilo, že není žádný rizikový podnik opomenut). Jako nejvhodnější se jeví realizace návštěvou lokality.</p> <p><i>Doporučení: zahrnout i další rizikové provozy typu ubytovny, kde může docházet k vandalství</i></p>
Sousedství s průmyslovými a jinými provozy ve vazbě na znečištění životního prostředí	NE	<p>Pokud město samo nezpracovává vlastní mapy (např. znečištění ovzduší, vody a půdy apod.) nebo není vydáno územní rozhodnutí o ochranném pásmu (především průmyslových, zemědělských, dopravních a jiných staveb s negativním dopadem na okolí), nejsou informace běžně dostupné. Lze však očekávat dobré povědomí zástupců MÚ, blízkost provozů lze ověřit i dle mapových podkladů. Je proto možné zahrnout kritérium manuálně na základě znalostí, návštěvy lokality nebo na základě jednání se zástupci daného provozu.</p> <p><i>Doporučení: informace o stavu životního prostředí lze najít v Národním geoportálu INSPIRE https://geoportal.gov.cz</i></p>
Záplavová území (vyřadit pozemky, které mají vysoké riziko – jsou v přímé záplavové zóně)	ANO	<p>Data jsou dostupná pro několik variant (Q5, Q20, Q100 a Q500)</p> <ul style="list-style-type: none"> • data ke stažení v GIS z HEIS (hydroekologický informační systém): https://1url.cz/Kr4tr • případně pouze k prohlížení na POVIS (povodňový informační systém): https://1url.cz/2r4tu
Velikost pozemku (méně než 200 m²)	ANO	<p>Katastr nemovitostí. Každá obec by měla mít přístup i data. Běžně se s ním pracuje např. pro potřeby územního plánu. Dostupnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> • na webu lze hledat jednotlivé parcely: https://nahliznidokn.cuzk.cz/ • vlastní stažená data

Sekundární kritéria (slouží k výběru nejvhodnějších pozemků, které vyplynou po aplikaci primárních kritérií):

KRITÉRIUM	DATA V GIS	JAK JE ZÍSKAT
Využití pozemků (zastavěnost, případně zastavitelnost území)	Obvykle NE	Typicky nejsou data o využití pozemků v takto podrobném měřítku k dispozici. Lze je však odvodit z dat uvedených níže nebo z tradičních topografických dat. <ul style="list-style-type: none"> ZABAGED (základní báze geografických dat): https://1url.cz/rrd78 Data50 ČÚZK: https://1url.cz/jrd7y Zastavitelnost je pak vyhodnotitelná z územního plánu.
Kvalita půdy	ANO	Vše o půdách lze nalézt v rámci databáze BPEJ (bonitované půdně ekologické jednotky). <ul style="list-style-type: none"> Lze klikat do webové mapy: https://bpej.vumop.cz/ Lze si stáhnout GIS data: https://www.spucr.cz/bpej/celostatni-databaze-bpej K určení kvality půdy pak lze použít i další metody (půdní pH testy, lakmusové papírky), investovat do rozboru specializovanou laboratoří. Tento krok má smysl provádět až v rámci zúženého výběru pozemků. Alternativně lze řešit problém s kvalitou půdy pomocí vyvýšených záhonů.
Přístup k vodě (může být i ze střechy)	ČÁSTEČNĚ	Pokud se jedná o vodní plochy či toky, dají se získat z těchto zdrojů: <ul style="list-style-type: none"> ZABAGED (základní báze geografických dat): https://1url.cz/rrd78 Data50 ČÚZK: https://1url.cz/jrd7y DIBAVOD (digitální báze vodohospodářských dat): https://www.dibavod.cz/index.php?id=27 Připojení na vodovodní řad, hydranty apod. je součástí interních dat obcí. V některých městech a obcích jsou informace o sítích veřejně dostupné. <p>Stávající zásobování dešťovou vodou ze střech apod. není sledováno. Potenciál lze odvodit z ploch střech. Reálně je třeba ověřit, zda jsou svody uvnitř domu (častá situace u panelových domů) nebo jsou vnější, které umožňují snadnější napojení a sběr dešťové vody.</p>
Přístup ke komunikaci	NE	Odkud lze vstoupit na pozemek, není v datech katastru ani jiných evidováno. Hromadně to tedy zjistit nejde, ale nabízí se individuální přístupy skrz: <ul style="list-style-type: none"> Letecké snímky na webových mapách Streetview (panorama) na Mapy.cz 3D pohled na Mapy.cz nebo je možné pro konkrétní pozemky manuálně v GIS editovat
Možnost stavět (plot, altán)	ČÁSTEČNĚ	Vyplyvá z územního plánu, případně jiných regulativů. Obvykle pouze jako výkres ve formátu .pdf. Není vyloučeno, že obce mají tyto informace v GIS datech.
Hustota obyvatel	NE	Dostupné informace pro obce či ZSJ (základní sídelní jednotky) – pro účely hodnocení nedostatečné. <p>Obce mohou využít data z matricy či registru obyvatel. Případně alespoň počet bytů v jednotlivých domech. Záleží, zda informace existují v GIS podobě.</p> <p>Typ zástavby lze získat např. ze streetview nebo 3D pohledů na Mapy.cz</p>
Časová dostupnost od MHD	NE	Dostupnost je potřeba počítat na základě lokalizace jednotlivých zastávek MHD. Je možné, že některá města budou mít, ale spíše ne. <ul style="list-style-type: none"> pro konkrétní lokalitu lze použít výpočet trasy z Mapy.cz, kde je možné získat výpočty o čase a vzdálenosti na základě zvoleného prostředku v GIS je potřeba mít bodově lokalizované zastávky, případně cestní síť (pro podrobnější výpočet) <p>Současně je vhodné ověřit následně i četnost spojů MHD. Může se jednat o zastávku, která je obsluhována jen velmi omezeně. Existence zastávky tak může paradoxně zkracovat dostupnost KZ.</p>
Počet parkování	NE	Nikde evidováno není. Maximálně jako interní data obcí a měst pro vlastní potřeby. Vizualně půjde zjistit z webových map (letecké snímky a streetview).
Velikost pozemku (více jak 500 m² je vhodné, menší je méně vhodné)	ANO	Katastr nemovitostí. Každá obec by měla mít přístup i data. Dostupnost: <ul style="list-style-type: none"> Lze hledat jednotlivé parcely na webu: https://nahliznidokn.cuzk.cz/ vlastní stažená data
Svažitost terénu	ČÁSTEČNĚ	Údaje jsou dostupné (viz níže), otázkou je dostatečnost měřítka: <ul style="list-style-type: none"> Lze hledat v rámci webové mapy, který obsahuje údaj o sklonitosti: https://bpej.vumop.cz/ vizuálně z výškového nebo stínovaného rastru, ze kterého však nelze exaktně určit sklon; případně lze zde i spočítat: https://ags.cuzk.cz/av/

Pilotní ověření nabídky pozemků pro KZ ze strany měst

Ve všech pilotních městech byla provedena identifikace vhodných pozemků pomocí stanovených kritérií a s ohledem na dostupnost dalších dat. Mapování, jehož výsledkem byly mimo jiné dvě přiložené mapy, probíhalo kombinací obou metod. Výchozí mapa vhodných pozemků v místní části Hracholus-

ky v Roudnici nad Labem zohledňuje část kritérií, pro která byla dostupná data v elektronické podobě (Fáze 1). Řešitelský tým následně provedl návštěvy lokalit, na základě kterých zúžil počet navržených lokalit na 4 pro každé město (Fáze 2). Výsledky byly v jednotlivých pilotních městech představeny zástupcům měst, s výjimkou Lovosic, kde se rozhodli zástupci města provést výběr samostatně bez asistence řešitelského týmu.

Fáze 1: Prvotní výsledek v rámci identifikace vhodných pozemků na příkladu Roudnice nad Labem

P parkoviště

MŠ mateřská škola

ZŠ základní škola

SŠ střední škola

 zastávka autobusu

 domov důchodců

 pozemek v majetku města, výměra v m²

Po představení potenciálně vhodných pozemků následovala diskuse, která do výběru míst přinesla ve všech případech promítnutí místních znalostí zohledňujících jak konflikty s jiným využitím území, tak dlouhodobé plány měst s pozemky s ohledem na jejich rozvoj. V případě Liberce a Roudnice nad

Labem byly některé lokality pro ověřování zájmu obyvatel zaměněny za jiné, které byly dle zástupců města vhodnější (Fáze 3). Vzniklá mapa zachycuje výsledný přehled lokalit, které byly následně předmětem ověřování poptávky ze stran obyvatel v Roudnici nad Labem.

Fáze 3: Finální výběr lokalit na základě diskuse se zástupci měst na příkladu Roudnice nad Labem

P parkoviště

MŠ mateřská škola

ZŠ základní škola

SŠ střední škola

 zastávka autobusu

 domov důchodců

 potenciální pozemek pro založení KZ, výměra v m²

Ve Svitavách byla po diskusi vybrána pouze jedna lokalita v areálu městského muzea, která byla následně podrobena šetření poptávky obyvatel. Dále byl obyvatelům dán prostor navrhnout další pozemky, kde by měli zájem o založení KZ. Tato možnost byla uplatněna i v Liberci a Roudnici nad Labem. V Lovosicích nakonec nedošlo k nalezení shody ze strany zástupců měst nad vhodnými pozemky pro založení KZ z důvodů pochybnosti o zájmu obyvatel, který bylo z jejich pohledu potřebné ověřit jako první. Součástí šetření poptávky po založení zahrady v Lovosicích tak bylo zakreslování lokalit, kde by měli obyvatelé o KZ zájem.

Z ověřování nabídky pozemků plyne, že naplněním kritérií pro výběr vhodných pozemků nelze vyloučit všechny případy, kde není vhodné KZ založit. Hlubší diskuse se zástupci měst tak vede ke zpřesnění výběru a eliminaci těch pozemků, se kterými má město jiné zájmy (např. zde plánuje jinou výstavbu).

Pilotní ověření zájmu ze strany obyvatel

V návaznosti na identifikaci vhodných pozemků proběhlo dotazníkové šetření kombinující osobní dotazování s on-line sběrem širším prostřednictvím sociálních sítí měst.

Z šetření vyplynulo, že pojem „komunitní zahrada“ zná v jednotlivých městech 44 až 67 % obyvatel. Podpora obyvatel pro zakládání nových KZ byla po seznámení všech respondentů s tímto konceptem ve všech pilotních městech vysoká. Z respondentů 84 až 95 % uvedlo, že by KZ měla v jednotlivých pilotních městech vzniknout. Mezi lidmi, kteří v současné době nikde nepěstují, panuje zájem začít pěstovat (25 až 50 %). O zapojení do KZ má v jednotlivých městech zájem 30 až 50 % respondentů, kteří vznik zahrad podporují. Zájem mimo jiné závisí na lokalitách, kde by KZ vznikla. Přibližně 50 % respondentů je ochotno strávit docházením do KZ maximálně 15 minut. Zbytek pak uvádí jako hraniční vzdálenost 30 minut chůze.

Z pohledu obyvatel je možné identifikovat další lokální konflikty při využívání území. Jedná se zejména o stávající využívání pozemku k venčení psů nebo k sáňkování dětí v zimě. Obyvatelé také při projevoování zájmů o konkrétní lokality zohledňovali hluchost

místa, soukromí narušované bezprostřední blízkostí panelového domu nebo silnice, vzdálenost od zastavěného území nebo obavy z vandalství. Zájem o vybrané předem identifikované lokality se tak liší. Z ověřování poptávky ale nevyplývá, že by některá z identifikovaných lokalit byla zcela nevhodná. Zařazení více lokalit ale umožňuje vzájemné porovnání a následný výběr lokality, u které je zájem obyvatel aktivně se zapojit největší.

Z šetření dále vyplývá, že v jednotlivých městech je možné na základě šetření identifikovat hned několik zájemců o koordinování KZ. Mimo kandidáty o přímé zapojení do KZ jako potenciální aktivní/pasivní člen projevilo dalších 26 až 44 % respondentů zájem o roli podporujícího nečlena, který zahradu občas navštíví.

Více než polovina respondentů z každého města by KZ ráda navštěvovala bez ohledu na členství, pokud by se v ní konaly akce pro děti, byla by zde možnost potkat sousedy nebo by zde probíhaly kurzy zahradičnické. Ve vybraných městech pak respondenti projeví zájem zapojit se v KZ do kompostování.

Maximální výše členského poplatku (příspěvku na provoz zahrady), která by byla pro respondenty přijatelná, se v jednotlivých městech významně liší. Nejnižší průměrná částka byla uváděna ve Svitavách ve výši 1 012 Kč za rok (medián = 500 Kč/rok). V Lovosicích a Roudnici nad Labem se pohybovala průměrná výše příspěvku mezi 1730 a 1750 Kč (medián = 1000 Kč/rok). Nejvyšší částka byla uváděna v Liberci, kdy respondenti byli ochotni v průměru přispívat ve výši 2785 Kč za rok (medián = 2000 Kč/rok).

Z výsledků šetření mimo jiné vyplývá, že z širokého spektra motivací začít pěstovat (nejen na KZ) má největší vliv motivace vypěstovat si kvalitní potraviny, radost ze zahrádkaření, nedostatek místa na balkoně nebo jinde, a relaxace. Mezi další významné motivující faktory patří trávení volného času a předávání zkušeností dětem. Naopak nejméně významnou motivací z nabízených možností byla motivace zajistit si či zvýšit potravinovou soběstačnost.

Koncept městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí

Mohou města pomáhat svým obyvatelům se lépe vypořádat s dopady krizí prostřednictvím městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí?

Klíčové poznatky

- Pěstování pro vlastní spotřebu není legislativně nijak omezeno, v případě prodeje nadbytečné produkce je příjem do určité částky osvobozen od platby daně.
- Stávající členové KZ mají na základě svých zkušeností pocit, že v případě ztráty příjmů by potřebovali mnohem větší plochu, než v současné době obhospodařují.
- Myšlenka využít pozemky pro pěstování a zvýšení samozásobitelství obyvatel je pro zástupce měst nová.
- Zástupci měst jsou ke konceptu městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí skeptičtí, převažuje názor, že zájem ze strany obyvatel nebude dostatečný.
- Polovina až dvě třetiny respondentů z jednotlivých pilotních měst by měly v případě negativních dopadů krize zájem o využívání městem zřizovaných KZ.
- Ve všech městech se respondenti shodují, že v případě poklesu příjmu by pěstovali primárně s cílem uspořít prostředky za nákup potravin.

V oblasti konceptu městem zřizovaných KZ je možné výsledky rozčlenit do čtyř dílčích podkapitol. První z nich představuje analýzu souladu legislativy, druhá se zaměřuje na zájem stávajících členů KZ o případné využití městských zahrad v případě potřeby, třetí podkapitola představuje pohled měst a v rámci poslední jsou pak představeny výsledky z šetření mezi obyvateli v rámci ověřování poptávky po takových zahradách ve čtyřech vybraných městech.

Soulad nastavení legislativy s uplatněním konceptu městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí v Česku

V rámci projektu je ověřována řada funkcí a potenciálních přínosů městského zahrádkaření v době krizí. Jednou z nich je docílení částečné soběstačnosti vedoucí ke snížení výdajů za nákup potravin na základě vypěstovaných plodin, druhou úrovní je pak možnost získání drobného přivýdělku prodejem nadbytečné produkce.

V případě, kdy by byla produkce vypěstovaná na městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí určena výhradě k vlastní spotřebě, neexistuje žádné omezení pro vypěstované množství. V podstatě to odpovídá běžnému pěstování na zahradě u rodinných domů, pěstování v zahrádkářské osadě nebo členství v KZ, kdy produkované množství pro vlastní spotřebu není nijak omežované legislativně. Platí pouze omezení spojená s určitými postupy nebo plodinami. Jediným problematickým okruhem je zde vymezení podmínek účasti v tomto způsobu pěstování, tedy vymezení, kdo a za jakých podmínek bude mít právo využívat konkrétní městem zřizovanou KZ s rozšířenou produkční funkcí. Je tedy nezbytné stanovit transparentní kritéria. Klíčové je pro zástupce města také jasně stanovit podmínky tak, aby nebylo zapůjčení, respektive poskytnutí pozemku napadnutelné s tím, že město nepostupuje jako řádný hospodář. S tímto aspektem se ale zástupci města potýkají i v rámci pronájmů pozemků v případě zahrádkářských osad nebo pozemků pro KZ.

Zavedení této formy v rozsahu vlastní spotřeby je tedy spojeno pouze s nastavením daného podpůrného programu na úrovni obce. Ta by měla kromě nalezení a úpravy vhodného pozemku řešit především podmínky pro vstup do takového systému.

Druhou možnou úrovní sociální nefinanční podpory obyvatel ohrožených chudobou je možnost rozšířit pěstování pro jednotlivce na městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí ve větším rozsahu, který umožní kromě poskytnutí částečné soběstačnosti (tedy úspory nákladů na nákup potravin) také přebytky z produkce prodávat. Jednalo by se tedy o přivýdělek, který by byl další formou zdroje obyvatel vedle současné státní podpory. Dle zákona

o dani z příjmu je k roku 2023 taková forma příležitostného příjmu do výše 30 tis. Kč za zdaňovací období osvobozena od platby daně.

Stávající státní podpora zahrnující mimo jiné:

- Příspěvek na dítě
- Rodičovský příspěvek
- Náhradní výživné
- Příspěvek na bydlení
- Porodné
- Dávky ve finanční nouzi
- Rekvalifikace
- Zprostředkování zaměstnání
- Podpora v nezaměstnanosti

Nadstavba - nefinanční podpora ze strany měst

- Poskytnutí pozemku pro produkci výhradně k vlastní spotřebě a tím snížení výdajů
- Poskytnutí pozemku za cílem realizace příjmu z pěstovaných plodin (dodatečný příjem do určité částky osvobozen od daně)

Zájem využívat městem zřizované KZ s rozšířenou produkční funkcí z pohledu stávajících členů KZ

V rámci online šetření mezi stávajícími členy KZ byl ověřován mimo jiné i potenciální zájem využít v případě potřeby nemateriální podporu města v podobě městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí. Z výsledků vyplývá, že o tuto formu podpory by neměli příliš zájem. Respondenti by se v případě ztráty zaměstnání nejčastěji snažili najít jinou práci a snížit výdaje na volnočasové aktivity a chod domácnosti. Přestože členové připouští možnost pěstování jako jednu z možných cest, jak se pomocí samozásobení vyhnout významným výdajům, realizace pěstování na stávajících KZ je pro

většinu přítomných nerelevantní, stávající pozemky považují k tomuto účelu za příliš malé. Na základě svých zkušeností z KZ tak mají pocit, že tato forma podpory by jim nepřinesla dostatečnou pomoc. Respondenti tuto formu neodmítají, jsou ale k ní na základě zkušeností spíše skeptičtí. Z řady reakcí vyplývá uvědomění si, že ke zlepšení jejich situace by potřebovali mnohonásobně větší záhonky, než které v současné době obhospodařují. Z výsledků analýzy zabývající se tím, jaké plodiny a v jakém množství se na zahradě vypěstují, lze předpokládat, že u městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí by mělo jít o záhonky o rozloze vyšších desítek metrů čtverečních.

Zájem zakládat KZ s rozšířenou produkční funkcí z pohledu zástupců měst

V rámci rozhovorů o postojích ke komunitnímu zahrádkaření se zástupci měst byly rovněž zjišťovány názory na potenciál městského a komunitního pěstování pro zvýšení potravinové soběstačnosti obyvatel, např. v případě krátkodobé nezaměstnanosti nebo krizí. Zástupci měst se vůči této myšlence většinou vyjádřili spíše skepticky. Zejména nedokáží odhadnout, zda by o takovou možnost měli občané zájem. Stejně jako při vzniku KZ si umí představit, že by město reagovalo až na případnou poptávku a iniciativu zespoda. Pokud by tato poptávka byla, jsou některá města připravena podpořit vznik takových míst nebo alespoň hledat cesty, aby taková místa mohla vzniknout. Musely by se však dořešit technicko-administrativní záležitosti a také panuje obava o prostorové nároky takového řešení.

Část měst se rovnou domnívá, že by o tuto možnost lidé zájem vůbec neměli. Vychází přitom ze zažitých představ dlouhodobě nezaměstnaných lidí s neochotou cokoliv dělat. Nevidí tedy realisticky zájem těchto obyvatel se o případné pozemky starat. Obávají se, že většina lidí nemá vztah ani předpoklady k tomu si něco vypěstovat. Vnímají, že než plošně aplikovatelná příležitost je to spíše záležitost pro jedince. Muselo by se dle nich změnit myšlení lidí. Problém také vidí v nutnosti plánovat pěstování na pozemku dlouhodobě, nikoli krátkodobě nebo k určitému okamžiku, kdy se lidé stanou nezaměstnanými nebo ohroženými krizí. Ve většině případů zástupci měst ale zároveň připouští, že ve vlastnic-

tví mají množství pozemků, které jsou už nyní zemědělsky využívány nebo by tak v nižším rozsahu využívány být mohly. Tyto pozemky však doposud města vnímají spíše z pohledu udržitelného hospodaření s vodou a adaptace na změnu klimatu. Myšlenka využít je pro zvýšení samozásobitelství např. v době krize je pro ně nová. Současně v řadě měst zazněla nedůvěra v tuto formu pěstování z důvodů obav, že by úrodu za nezaměstnané sklídl někdo jiný.

Zájem obyvatel pilotních měst o využívání měst zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí

Z šetření mezi obyvateli vybraných měst vyplývá, že více než dvě třetiny respondentů disponují v případě ztráty zaměstnání dostatečnými příjmy na zabezpečení chodu domácnosti na alespoň tři měsíce. Většina respondentů (přes 75 %) by se snažila v době krize spojené s dlouhodobou ztrátou příjmu zajistit si alespoň krátkodobý částečný příjem. O něco méně by byli ochotni snižovat výdaje na volnočasové aktivity a následně pak i na spotřebu potravin.

Respondenti z řad obyvatel nebyli ohledně myšlenky využívat městem zakládané KZ s rozšířenou produkční funkcí oproti stávajícím členům KZ ani zástupcům měst tak skeptičtí. Zájem o ně v jednotlivých městech projevil 56 až 66 % respondentů.

Pokud by se respondenti rozhodli pro pěstování plodin v době krize, pak je ve většině případů motivuje úspora nákladů za nákup plodin (62 až 67 % respondentů). Realizace dodatečného příjmu z prodeje plodin je až druhotná. Tuto možnost si umí představit pouze 24 až 36 % respondentů. Zájem o pěstování plodin na těchto zahradách za účelem úspory nebo prodeje klesá s rostoucím věkem respondenta. Potenciální zájemci se tak dle výsledků rekrutují především z mladších generací.

Závěry

Projekt *Zvýšením potravinové soběstačnosti k odolnosti společnosti vůči dopadům krize* zkoumal význam a fungování stávajících komunitních zahrad (KZ) a potenciál zakládání KZ s rozšířenou produkční funkcí ze strany měst. Z projektu vyplývá, že nejen mimo krizová období patří mezi nejvýznamnější motivace pro členy KZ radost ze zahrádkaření; předávání znalostí a zkušeností dětem; a sociální funkce zahrad, jako je setkávání se s ostatními členy. Z šetření plyne, že KZ plnily v Česku v době pandemie COVID-19 důležitou funkci především ve větších městech, kde byly využívány hlavně rodinami s dětmi, ale i dalšími členy, a to například ke společnému setkávání přátel nebo při rodinných oslavách.

Přestože je dle sesbíraných pěstebních deníků možné dosahovat na m² velké produkce, kvůli velikosti záhonku/truhlíku není produkce z KZ dostatečná pro zajištění potravinové soběstačnosti jednotlivých členů. Pěstování je považováno spíše za prostředek k dosažení ostatních přínosů. Velikost produkce, respektive nezbytná velikost pozemků je jedním z klíčových důvodů pro skeptický pohled

zástupců měst i stávajících členů KZ k praktickému uplatnění konceptu městem zřizovaných KZ s rozšířenou produkční funkcí.

Významnou roli ve fungování KZ mají jejich koordinátoři a města. Od práce koordinátorů se odvíjí nejen samotný rozvoj zahrady, ale i související komunity zahrádkářů, což se projevuje i v hodnocení fungování zahrady a v její dlouhodobé udržitelnosti. Města pak mohou významně podpořit zakládání a fungování zahrad v mnoha různých formách. V rámci projektu došlo ke zpracování přehledu kritérií, které mohou usnadnit identifikaci vhodných pozemků pro zakládání nových KZ. V případě dostupnosti dat lze usnadnit tento proces pomocí analýzy v geografickém informačním systému (GIS).

Z dosažených výsledků projektu lze nakonec odvodit řadu doporučení jak pro zástupce měst nebo koordinátory, tak pro budoucí výzkum:

Doporučení pro zástupce měst:

KZ poskytují řadu ekosystémových služeb pro celé město

Pěstování je jen jedním z přínosů KZ označovaných jako ekosystémové služby. Kromě plodin přináší lidem i městu místo pro kulturní a společenské akce. Další zeleň navíc pomáhá město ochlazovat.

Budováním komunity a péčí o ni se zvyšuje sociální kapitál

Místa jako KZ slouží i jako záchranné sítě a útočiště v dobách osobních i celospole-

čenských krizí. Napomáhají zlepšovat vztahy mezi lidmi a slouží jako prevence a snížení negativních projevů krize.

Nepodceňovat zájem občanů

Občané mají o KZ stále větší zájem. Je to dlouhodobý trend napříč velkými i menšími městy. Zájemce je možné oslovit např. dotazníkem mezi občany a získat tak kontakty na budoucí zahrádkáře.

KZ mají smysl i v menších městech, kde jsou k dispozici vlastní zahrady

KZ má smysl zakládat i v menších městech. Výzkum ukazuje, že řada členů KZ má i svou vlastní zahradu, a přesto KZ navštěvují pro její další funkce.

Komunikovat informace o KZ

Dostupné informace jsou důležité pro současné i potenciální zájemce o KZ. Využít lze tradiční kanály jako web nebo noviny města, ale i další (např. sociální sítě). Je vhodné o KZ mluvit, a tak je podpořit.

Určit osobu za město pro komunikaci s KZ

Podpora KZ spočívá také v tom, že město určí osobu, která bude hlavním kontaktem pro potenciální i stávající KZ. Může to být zaměstnanec pro práci s komunitou, z odboru životního prostředí apod.

Ukázková zahrada usnadňuje cestu ostatním

Podpora první KZ obvykle inspiruje i další. Je vhodné být připraven a hledat příležitosti na městských pozemcích. Může se jednat o parky, školy, nemocnice, domovy pro seniory, brownfieldy a další.

Nepodporovat pouze vznik KZ

Finanční, materiální a personální podpora je důležitá nejen při vzniku KZ. Do budoucna je přínosné podpořit i chod zahrady, např. ji zapojit do městských akcí, propojit ji s aktéry jako jsou školy apod.

Důležitá je role koordinátora ale i dalších odborníků

Koordinátoři mají zásadní roli a dlouhodobě se vyplatí je podporovat. Např. sdílením kontaktu na odborníka „na telefonu“ a jeho know-how o pěstování, kompostování, práce s komunitou apod.

Minimalizovat riziko vandalství

Vandalství se může objevit, komunita a okolí si s ním však zpravidla dokáže poradit. Riziko lze minimalizovat výběrem lokality a opatřeními, jako je např. plot či přítomnost lidí v daném místě.

Městem zřizované KZ s rozšířenou produkční funkcí mají potenciál

V zahraničí již existují zahrady zaměřené na produkci a nabízí způsob, jak aktivním lidem zlepšit jejich situaci v době, kdy se ocitnou např. bez zaměstnání nebo na ně dopadne jiná složitá životní situace.

Funkce a podoba KZ se může časem měnit a je to tak v pořádku

Založená KZ nemusí vypadat pořád stejně. Obvykle se mění s měnícími se potřebami uživatelů a okolí. Změny obvykle neznamenají významné náklady ani ohrožení vzhledu a významu místa.

KZ a zahrádkářské osady nejsou substituty

Obě tato místa mají svůj význam, ale liší se funkcemi, uživateli i dynamikou v čase. V úvahách o zrušení osady nelze automaticky počítat s tím, že mohou KZ osady plně nahradit.

Doporučení pro koordinátory KZ:

Najít odborníky a obracet se o pomoc

Pro rozvoj KZ je důležité nejen pěstování, ale i rozvoj komunity. Inspirovat se či požádat o radu týkající se pěstování, kompostování nebo práce s komunitou lze mezi samotnými členy, sousedy, u jiných KZ nebo na místním úřadu, který může mít kontakt na odborníky v těchto oblastech.

Nebýt na koordinování sám

Práce koordinátora může být časově, fyzicky i psychicky náročná. Je vhodné naučit se jednotlivé úkoly delegovat, rozdělit odpovědnost mezi více členů či iniciovat vznik koordináčního týmu. Pomoci může zapojení členů, kteří bydlí v blízkosti zahrady. Zvážit lze i pravidelnou obměnu hlavního koordinátora či členů koordináčního týmu KZ.

Využít granty pro financování chodu KZ

Pro založení i rozvoj zahrady je vhodné využít granty či jiné formy podpory od místní správy. Je vhodné zjistit si, zda jsou dostupné granty či participativní rozpočet na údržbu zeleně, revitalizaci veřejných prostor nebo rozvoj komunit. Především nefinanční podporu lze často získat i od soukromých subjektů.

Podporovat setkávání členů

Při rozvoji zahrady je kromě záhonků s výpěstky nutné pečovat rovněž o zázemí zahrady. Vybavení, o které se dbá a postupně se buduje, může přispět k většímu zájmu zahradu navštěvovat. Zázemí může ovlivnit dobu trávení na zahradě a lákat k setkávání zahrádkářů, členů i sousedů.

Pečovat o komunitu dlouhodobě

V zahradách se poměrně pravidelně každou sezónu obměňuje počet členů, někdy až o čtvrtinu či třetinu. Je to přirozené – lidé se stěhují, mění priority apod. S komunitou je tedy třeba pracovat průběžně každý rok, organizovat společné brigády, setkání a další akce, při kterých se může komunita lépe poznat a rozvíjet vzájemné vztahy. Bez fungující komunity a vzájemné pomoci je fungování zahrady často dlouhodobě neudržitelné.

Zajistit zdroj vody

Z ekonomického i ekologického hlediska je často nejlepší zalévat dešťovou vodou. Je vhodné se zamyslet, zda a jak ji lze na území zadržovat již při samotném výběru pozemku. V případě dlouhotrvajícího sucha mohou vypomoci s dovezením vody technické služby nebo po domluvě třeba dobrovolní hasiči, pokud zahrada nemá možnost čerpat vodu z řadu.

Rozvíjet komunikační dovednosti

Komunikace se členy i na venek patří mezi hlavní činnosti koordinátorů. Je vhodné postupně rozvíjet komunikační dovednosti koordinátorů i členů. Předchází se tím sporům uvnitř komunity a zvyšuje se schopnost řešit krizové situace.

Doporučení pro budoucí výzkum:

Ekosystémové služby KZ

Výzkum vnímání a hodnocení ekosystémových služeb, které KZ poskytují ve vysoce urbanizovaném prostředí. Zaměření výzkumu na všechny důležité skupiny obyvatel: uživatelé zahrad; obyvatele jejich okolí; městské úředníky a místní politiky.

Vizuálně-estetické aspekty KZ

Výzkum důležitosti vizuálně-estetické podoby komunitních (i dalších městských) zahrad a představ různých skupin obyvatel (zahrádkáři, lidé z okolí, úředníci a politici) o jejich žádoucím vzhledu.

Velikosti zahrad a záhonů

Výzkum preferované velikosti zahrad a záhonů s důrazem na možnosti KZ s rozšířenou produkční funkcí jako přechodové varianty mezi tradičními KZ s malými záhony a zahrádkářskými osadami s velkou rozlohou jednotlivých zahrad (tzn. možnosti zřizování, potenciální zájem a očekávané využití zahrad s rozsahem cca 50-150 m²).

Propojení KZ a dalších prvků lokálních potravinových systémů

Výzkum možného propojování KZ, zahrádkářských osad, komunitou podporovaného zemědělství, lokálních producentů, farmářských trhů a dalších prvků městských a pří-městských potravinových řetězců.

Sociální aspekty a podnikání

Výzkum možnosti využití sociální a integrační funkce zahrad pro práci se specifickými komunitami (např. bezdomovci, imigranti, lidé ve/po výkonu trestu, samoživitelé, nezaměstnaní atd.). Bariéry a příležitosti, včetně studia ekonomických modelů a provozu zahrad jako sociálních podniků.

Sociální učení a připravenost na krizi

Výzkum potenciálu zahrad jako prostoru pro sociální učení, zvyšování resilience a budování funkčních heterogenních komunit. Lze zkoumat v souvislosti s připraveností na různé potenciální krize (zdravotní, ekonomické, klimatické atd.).

Kriminalita a vandalismus v okolí zahrad

Výzkum kriminality a vandalismu v okolí zahrad, a to jak s ohledem na potenciál zahrad zlepšovat sociální prostředí ve svém okolí (např. vyloučené lokality, brownfieldy), tak ve vztahu k zahradám jako lokalitám, které mohou potenciálně přitahovat trestnou činnost (krádeže, ničení vybavení či výpěstků atd.).

Literatura

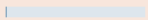

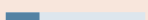
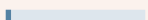
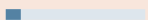

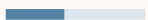

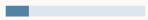

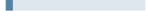
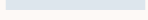
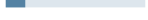
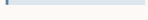
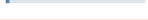

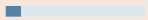
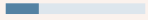
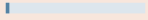
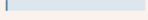
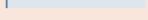
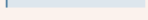
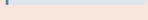
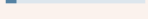

- Algert, S. J., Baameur, A., & Renvall, M. J. (2014). Vegetable Output and Cost Savings of Community Gardens in San Jose, California. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, 114(7), 1072–1076. <https://doi.org/10.1016/j.jand.2014.02.030>
- Barthel, S., Crumley, C., & Svedin, U. (2013). Bio-cultural refugia—Safeguarding diversity of practices for food security and biodiversity. *Global Environmental Change*, 23(5), 1142–1152. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2013.05.001>
- Becker, S. L., & von der Wall, G. (2018). Tracing regime influence on urban community gardening: How resource dependence causes barriers to garden longer term sustainability. *Urban Forestry & Urban Greening*, 35, 82–90. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2018.08.003>
- Birky, J., & Strom, E. (2013). Urban Perennials: How Diversification has Created a Sustainable Community Garden Movement in The United States. *Urban Geography*, 34(8), 1193–1216. <https://doi.org/10.1080/02723638.2013.784086>
- Bonnaud, H. (2015). Part 1—French allotment gardens: an historical type of garden which renews itself. In *Urban Allotment Gardens in European Cities Future, Challenges and Lessons Learned*. Frederick University. https://www.urbanallotments.eu/fileadmin/uag/media/Nicosia_report/Nicosia_report_NKsep.pdf
- Camps-Calvet, M., Langemeyer, J., Calvet-Mir, L., Gómez-Baggethun, E., & March, H. (2015). *Sowing Resilience and Contestation in Times of Crises: The Case of Urban Gardening Movements in Barcelona* [dataset]. University of Salento. <https://doi.org/10.1285/i20356609V8I2P417>
- Cattivelli, V. (2022). Social innovation and food provisioning initiatives to reduce food insecurity during the Covid-19 pandemic. *Cities*, 131, 104034. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.104034>
- CoDyre, M., Fraser, E. D. G., & Landman, K. (2015). How does your garden grow? An empirical evaluation of the costs and potential of urban gardening. *Urban Forestry & Urban Greening*, 14(1), 72–79. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2014.11.001>
- Cohen, N., & Reynolds, K. (2015). Resource needs for a socially just and sustainable urban agriculture system: Lessons from New York City. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 30(1), 103–114. <https://doi.org/10.1017/S1742170514000210>
- Delgado, C. (2017). Mapping urban agriculture in Portugal: Lessons from practice and their relevance for European post-crisis contexts. *Moravian Geographical Reports*, 25(3), 139–153. <https://doi.org/10.1515/mgr-2017-0013>
- Diaz, J. M., Webb, S. T., Warner, L. A., & Monaghan, P. (2018). Barriers to community garden success: Demonstrating framework for expert consensus to inform policy and practice. *Urban Forestry & Urban Greening*, 31, 197–203. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2018.02.014>
- Dobson, M. C., Warren, P. H., & Edmondson, J. L. (2021). Assessing the Direct Resource Requirements of Urban Horticulture in the United Kingdom: A Citizen Science Approach. *Sustainability*, 13(5), 2628. <https://doi.org/10.3390/su13052628>
- Drake, L., & Lawson, L. J. (2014). Validating verdancy or vacancy? The relationship of community gardens and vacant lands in the U.S. *Cities*, 40, 133–142. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2013.07.008>
- Dubová, L., & Macháč, J. (2019). Improving the quality of life in cities using community gardens: From benefits for members to benefits for all local residents. *GeoScape*, 13(1), 68–78. <https://doi.org/10.2478/geosc-2019-0005>
- Dubová, L., Macháč, J., & Vackova, A. (2020). Food Provision, Social Interaction or Relaxation: Which Drivers Are Vital to Being a Member of Community Gardens in Czech Cities? *Sustainability*, 12, 1–17. <https://doi.org/10.3390/su12229588>
- Duží, B., Johanisová, N., & Vávra, J. (Ed.). (2021). *Zahrádkářské osady, aneb, Proč neztrácet půdu pod nohama* (1. vydání). Ústav geoniky AV ČR, v.v.i.
- Duží, B., Tóth, A., Bihuňová, M., & Stojanov, R. (2014). Challenges of Urban Agriculture: Highlights on the Czech and Slovak Republic Specifics. In *Current challenges of central Europe: Society and environment* (1. vyd., s. 82–107). Univerzita Karlova v Praze. https://www.researchgate.net/publication/273448338_Challenges_of_Urban_Agriculture_Highlights_on_the_Czech_and_Slovak_Republic_Specifics
- Edmondson, J. L., Childs, D. Z., Dobson, M. C., Gaston, K. J., Warren, P. H., & Leake, J. R. (2020). Feeding a city – Leicester as a case study of the importance of allotments for horticultural production in the UK. *Science of The Total Environment*, 705, 135930. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.135930>
- Fox-Kämper, R., Wesener, A., Munderlein, D., Sondermann, M., McWilliam, W., & Kirk, N. (2018). Urban community gardens: An evaluation of governance approaches and related enablers and barriers at different development stages. *Landscape and Urban Planning*, 170, 59–68. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.06.023>
- Ginn, F. (2012). Dig for Victory! New histories of wartime gardening in Britain. *Journal of Historical Geography*, 38(3), 294–305. <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2012.02.001>
- Guitart, D., Pickering, C., & Byrne, J. (2012). Past results and future directions in urban community gardens research. *Urban Forestry & Urban Greening*, 11(4), 364–373. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2012.06.007>

- Hekrlé, M. (2022). What benefits are the most important to you, your community, and society? Perception of ecosystem services provided by nature-based solutions. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Water*, 9. <https://doi.org/10.1002/wat2.1612>
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace* (2. vydání, Roč. 2005). Portál.
- Joshi, N., & Wende, W. (2022). Physically apart but socially connected: Lessons in social resilience from community gardening during the COVID-19 pandemic. *Landscape and Urban Planning*, 223, 104418. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2022.104418>
- Kingsley, J. 'Yotti', Townsend, M., & Henderson Wilson, C. (2009). Cultivating health and wellbeing: Members' perceptions of the health benefits of a Port Melbourne community garden. *Leisure Studies*, 28(2), 207–219. <https://doi.org/10.1080/02614360902769894>
- KOKOZA, o.p.s. (2023). *10 kroků, jak zasadit komunitní zahradu*. <https://kokoza.cz/wp-content/uploads/2021/09/Desatero-10-kroku-jak-zasadit-komunitni-zahradu.pdf>
- Kulak, M., Graves, A., & Chatterton, J. (2013). Reducing greenhouse gas emissions with urban agriculture: A Life Cycle Assessment perspective. *Landscape and Urban Planning*, 111, 68–78. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2012.11.007>
- Langemeyer, J., Madrid-Lopez, C., Mendoza Beltran, A., & Villalba Mendez, G. (2021). Urban agriculture—A necessary pathway towards urban resilience and global sustainability? *Landscape and Urban Planning*, 210, 104055. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104055>
- Lehberger, M., Kleih, A.-K., & Sparke, K. (2021). Self-reported well-being and the importance of green spaces – A comparison of garden owners and non-garden owners in times of COVID-19. *Landscape and Urban Planning*, 212, 104108. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104108>
- Lindemann-Matthies, P., & Brieger, H. (2016). Does urban gardening increase aesthetic quality of urban areas? A case study from Germany. *Urban Forestry & Urban Greening*, 17, 33–41. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2016.03.010>
- Malacká, M., Bohovic, R., Burian, J., Darmovzalová, I., Halásková, O., Holý, O., Löw, J., Jurek, M., Kratoš, F., Křištofová, K., Kuras, T., Labohý, J., Lehnert, M., Májková, B., Marešová, H., Otřísal, P., Pavelková, R., Rulík, M., Smolová, I., ... Zeidler, M. (2022). *Adaptační strategie Olomouckého kraje na změnu klimatu pro období 2023–2030*. Univerzita Palackého v Olomouci a Atrégia s. r. o. <https://www.olkraj.cz/download.html?id=103586>
- Martinho da Silva, I., Oliveira Fernandes, C., Castiglione, B., & Costa, L. (2016). Characteristics and motivations of potential users of urban allotment gardens: The case of Vila Nova de Gaia municipal network of urban allotment gardens. *Urban Forestry & Urban Greening*, 20, 56–64. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2016.07.014>
- Menconi, M. E., Heland, L., & Grohmann, D. (2020). Learning from the gardeners of the oldest community garden in Seattle: Resilience explained through ecosystem services analysis. *Urban Forestry & Urban Greening*, 56, 126878. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2020.126878>
- Okvat, H. A., & Zautra, A. J. (2011). Community Gardening: A Parsimonious Path to Individual, Community, and Environmental Resilience. *American Journal of Community Psychology*, 47(3), 374–387. <https://doi.org/10.1007/s10464-010-9404-z>
- Schanbacher, W. D., & Cavendish, J. C. (2023). The effects of COVID-19 on Central Florida's community gardens: Lessons for promoting food security and overall community wellbeing. *Frontiers in Public Health*, 11, 1147967. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1147967>
- Smith, J. P., Li, X., & Turner, B. L. (2017). Lots for greening: Identification of metropolitan vacant land and its potential use for cooling and agriculture in Phoenix, AZ, USA. *Applied Geography*, 85, 139–151. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2017.06.005>
- Smith, J. P., Meerow, S., & Turner, B. L. (2021). Planning urban community gardens strategically through multicriteria decision analysis. *Urban Forestry & Urban Greening*, 58, 126897. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2020.126897>
- Sovová, L. (2014). *Zahrádkářské kolonie jako příspěvek k alternativní produkci potravin?* [Master thesis, Masarykova univerzita]. https://is.muni.cz/th/nxyf2/DP_1_.pdf
- Sovová, L. (2015). Self-provisioning, Sustainability and Environmental Consciousness in Brno Allotment Gardens. *Sociální Studia / Social Studies*, 12(3), Article 3. <https://doi.org/10.5817/SOC2015-3-11>
- Sovová, L. (2020). *Grow, share or buy? Understanding the diverse economies of urban gardeners*. <https://doi.org/10.18174/519934>
- Stluka, S., McCormack, L. A., Burdette, L., Dvorak, S., Knight, N., Lindvall, R., Pierce, L., Schoch, J., & Walking, P. (2019). Gardening for Health: Using Garden Coordinators and Volunteers to Implement Rural School and Community Gardens. *Preventing Chronic Disease*, 16, 190117. <https://doi.org/10.5888/pcd16.190117>
- Škamlová, L., Wilkaniec, A., Szczepańska, M., Bačík, V., & Hencelová, P. (2020). The development process and effects from the management of community gardens in two post-socialist cities: Bratislava and Poznań. *Urban Forestry & Urban Greening*, 48, 126572. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2019.126572>
- Trendov, N. M. (2018). Comparative study on the motivations that drive urban community gardens in Central Eastern Europe. *Annals of Agrarian Science*, 16(1), 85–89. <https://doi.org/10.1016/j.aasci.2017.10.003>

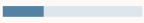

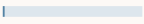
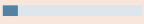

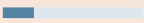

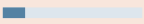

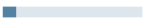
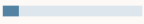

Přílohy

Příloha 1: Charakteristika respondentů v rámci šetření dosavadních členů (n = 157)

Socio-demografické charakteristiky		
Věk	Průměr/Medián	41,5/40,0
Pohlaví	ženy v %	77,7
Vzdělání v %	neúplné základní vzdělání	0,0
	základní vzdělání	0,6
	střední odborné vzdělání	1,3
	střední odborné vzdělání s maturitou	24,2
	vyšší odborné vzdělání	3,8
	bakalářské vzdělání	10,8
	magisterské vzdělání a vyšší	59,2
Pracovní zařazení v %	zaměstnanec na plný úvazek	42,0
	zaměstnanec na částečný úvazek	16,6
	soukromník, podnikatel	16,6
	nezaměstnaný	0,6
	student, učeň	0,6
	důchodce	5,1
	trvale v domácnosti	0,0
	na mateřské/rodičovské dovolené	14,0
	pracující student	1,9
	pracující důchodce	2,6
Zkušenost s nezaměstnaností v %	bez zkušenosti	43,0
	dočasně, pouze po dokončení školy před nástupem do prvního zaměstnání (do 1-2 měsíců)	10,9
	dočasně, pouze při přechodu mezi zaměstnáními (do 1-2 měsíců)	23,7
	dočasně, z důvodů nemoci (do 1-2 měsíců)	2,6
	dočasně, sezónní nezaměstnanost (do 1-3 měsíců)	1,3
	delší dobu, z důvodů restrukturalizace odvětví (3 a více měsíců)	1,3
	delší dobu, z důvodů hospodářské krize (3 a více měsíců)	1,3
	delší dobu, z důvodů pandemie COVID-19 (3 a více měsíců)	1,9
	delší dobu, z důvodů nenalezení odpovídající pozice (3 a více měsíců)	7,7
	delší dobu, dobrovolně, práci jsem aktivně nehledal (3 a více měsíců)	6,4

Socio-demografické charakteristiky

Počet dětí v domácnosti v %	bez dětí	41,4	
	1 dítě	20,4	
	2 děti	29,3	
	3 děti	7,6	
	4 děti	1,3	
	Bydliště v %	v bytě	89,2
v rodinném domě		10,8	
Lokalita bydliště v %	vílová zástavba/rodinné domy ve městě	7,6	
	sídliště	35,7	
	městské centrum	47,8	
	venkovská zástavba	5,1	
	zástavba na okraji města (satelit)	3,8	
	Vzdálenost bydliště od zahrady v %	do 500 m	29,3
500 m – 1 km		22,3	
1 – 2 km		21,7	
2 – 5 km		16,0	
ve větší vzdálenosti než 5 km		10,8	
Doprava do zahrady v %		pěšky	57,0
	na kole/koloběžce	9,6	
	autem	11,5	
	MHD	21,8	

Příloha 2: Přehled pěstovaných rostlin dle pěstebních deníků

Skupina plodin	Jednotlivé plodiny
Ovoce	jahody, angrešt, kanadské borůvky, ostružiny, maliny, špendlíky, meruňky
Plodová zelenina	papriky, ačokča, chilli papričky, feferonky, rajčata, cherry rajčata, okurky polní, okurky nakládačky, cukety, dýně, dýně hokkaidó, lilek, vodní meloun, brambory
Kořenová zelenina	mrkev, ředkvičky, černá ředkev, kořenová petržel, celer, červená řepa, tuřín, vodnice, fenykl
Košťálová zelenina	kedlubna, brokolice, květák, růžičková kapusta, kadeřávek
Luskoviny	hrášek, zelené fazolky
Cibulová zelenina	česnek, cibule, šalotka, pórek, jarní cibulka, egyptská cibulka
Listová zelenina	špenát, mangold, rukola, hlávkový salát, polníček, ledový salát, locika, trhací salát, pak choi, mibuna, mizuna, hořčice čínská, čekanka listová, brutnák, řapíkatý celer
Koření a léčivky	petržel natová, libeček, koriandr, pažitka, kopr, majoránka, bazalka, máta, oregano, saturejka horská, tymián, citrónový tymián, rozmarýn, denivka, anýz, šalvěj, levandule, kopřiva, meduňka, lichořeřišnice, měsíček lékařský, popenec plazivý, kostival, třezalka, heřmánek, mateřídouška, silenka
Ostatní	mochyně, kukuřice, slunečnice, topinambur, lebeda, rmen, vlčí mák, pampeliška, hlíva, jitrocel
Celkem druhů plodin	95

Příloha 3: Charakteristika respondentů v rámci ověřování poptávky po KZ mezi obyvateli

Socio-demografické charakteristiky		Liberec	Lovosice	Roudnice nad Labem	Svitavy
Počet dotazovaných	osobně	118	118	132	104
	online	-	50	-	72
	celkem za město	118	168	132	176
	celkem			594	
Návratnost v % (osobní dotazování)		40,6	62,6	32,2	57,1
Věk	průměr/medián	47,1/44,5	42,9/39,5	51,0/50,0	43,3/39,5
Pohlaví	ženy v %	73,7	75,6	72,3	71,6
Vzdělání v %	základní	9,3	8,9	8,5	5,7
	střední bez maturity	19,5	24,4	33,9	19,9
	střední s maturitou	45,8	42,9	41,5	48,3
	vyšší odborné	0,0	3,6	4,6	6,8
	vysokoškolské	25,4	20,2	11,5	19,3
Pracovní zařazení v %	zaměstnanec na plný úvazek	40,7	50,6	35,4	47,2
	zaměstnanec na částečný úvazek	4,2	4,8	6,2	4,0
	soukromník, podnikatel	6,8	5,4	5,4	3,4
	nezaměstnaný	1,7	4,2	3,1	4,0
	student, učeň	4,2	1,8	3,9	3,4
	důchodce	20,3	14,9	31,5	17,1
	trvale v domácnosti	3,4	1,2	0,0	0,6
	na mateřské/rodičovské dovolené	11,0	13,7	8,5	13,6
	pracující student	4,2	1,8	3,1	5,1
	pracující důchodce	3,4	1,8	3,1	1,7
Čistý příjem dotazovaného dle kategorie v %	0 – 10 000 Kč/měsíc	11,9	13,7	11,5	14,8
	10 001 – 16 000 Kč/měsíc	11,9	5,4	16,9	10,8
	16 001 – 21 000 Kč/měsíc	18,6	14,9	19,2	14,8
	21 001 – 26 000 Kč/měsíc	16,1	12,5	17,7	18,8
	26 001 – 31000 Kč/měsíc	12,7	16,7	12,3	18,8
	31 001 – 36 000 Kč/měsíc	10,2	17,3	6,9	10,2
	36 001 – 41 000 Kč/měsíc	7,6	6,0	4,6	2,8
	41 001 – 46 000 Kč/měsíc	5,9	5,4	4,6	5,1
	46 001 a více Kč/měsíc	3,4	5,4	5,4	1,1
	bez vlastního příjmu	1,7	2,4	0,8	1,7
	nechce sdělit	0,0	0,6	0,0	1,1

Socio-demografické charakteristiky		Liberec	Lovosice	Roudnice nad Labem	Svitavy
Počet osob v domácnosti nad 18 let	průměr/medián	1,9/2	2,1/2	1,9/2	2,4/2
Počet osob v domácnosti do 18 let	průměr/medián	0,6/0	0,7/0	0,5/0	0,8/0
Bydliště v %	v bytě	78,8	83,3	78,5	70,5
	v rodinném domě	20,3	16,1	20,8	27,8
	jinde	0,9	0,6	0,8	1,7
Lokalita bydliště v %	vilová zástavba/rodinné domy ve městě	11,0	2,4	1,5	6,8
	sídliště	75,4	58,9	72,3	48,3
	městské centrum	0,9	14,9	3,9	21,0
	venkovská zástavba	3,4	3,0	4,6	4,0
	zástavba na okraji města (satelit)	8,5	11,9	11,5	15,3
	jinde	0,9	8,9	6,2	4,6
Doba bydlení v daném městě v %	do 2 let	2,5	4,8	9,2	6,8
	3-5 let	5,9	10,7	10,8	6,3
	6-10 let	6,8	13,1	4,6	6,8
	11-15 let	9,3	8,3	8,5	6,8
	16-20 let	8,5	6,6	4,6	8,5
	21 a více let	67,0	56,6	62,3	64,8
Zkušenosti s pěstováním v %	ANO, pěstoval jsem v minulosti, nyní nepěstuji	25,4	28,1	41,5	31,3
	ANO, pěstuji v současnosti	44,1	50,9	39,2	47,7
	NE	30,5	21,6	19,2	21,0